KEGYELETKOSZORÚ

MELYET

M.-NÉMETI

GRÓF GYULAY LAJOS

FELEDHETLEN SZÜLEI

EMLÉKÉRE

AZOK

SZÜLETÉSÉNEK SZÁZADFORDULATÁN

A FIUI HÁLA VIRÁGAIBÓL SZENTEL.

SZERKESZTETTE

BALO BENJÁMIN,
DÉVAI REF. LELKÉSZ ÉS ESP.

ARAD, 1868.
NYOMATOTT RÉTHY LIPÓTNÁL.

E. 6. V.

KEGYELETKOSZORÚ

MELYET

M.-NÉMETI

GRÓF GYULAY LAJOS

FELEDHETLEN SZÜLEI

EMLÉKÉRE

AZOK

SZÜLETÉSÉNEK SZÁZADFORDULATÁN

A FIUI HÁLA VIRÁGAIBÓL SZENTEL.

SZERKESZTETTE

BALO BENJÁMIN,
DÉVAI REF. LELKÉSZ ÉS ESP.

SZÉKELY-UDVARHELYI
G. Ref. Collegium
GYULAI KÖNYVTÁRA

ARAD, 1868.

NYOMATOTT RÉTHY LIPÓTNÁL.

2904

Üdv és áldás a t. cz. olvasónak!

Ezen lapok eredetéről egy kevéssel többet kell szólni, mint a mennyit a czimlap jelez. Örömmel teszem azt, mert egy kedves képet rajzolok az erdélyi élet multjából, mely különben oly sok szomorút mutat.

Udvarhelyszékben Ó-Andrásfalva nevű helységnek népessége ezen századnak elején feszült, élénk, de kedves várakozásban volt. A kastélyban már minden el volt rendezve, hogy a magyarországi birtokából állandó gazdául ide telepedő uraságát elfogadhassa. — A kastély urai nemzedékről nemzedékre ugyan azon családból többször változtak, de az abból jött jótékonyság áldásainak áramlása a helység népére, ugyanaz maradt. Törvényes jog szerint a kastély urai urak, és a nép azoknak jobbágya volt, de az a mi más földesuri családban megtörtént, hogy a derék jóltevő örököst a kit szerettek, gyülölt zsarnok váltotta föl, és megforditva; ily változatot az andrásfalviak nem ismertek. A ki nálok ur volt és urnő, az mind jó volt. Az andrásfalviaknak az uj telepedőket váró örömében, osztályosa volt a közel szomszédban fekvő *Kis-Solymos* népe. Ezek másnemü viszonyban állottak az andrásfalvi urasághoz, egyszerü földmives, istenfélő székelyek voltak, és reformált vallásuak az isten adták, s ennélfogva a szintén ezen vallást hivő uraséggal szellemi magasb érdekek által voltak kapcsolatba. Az uraság *Andrásfalváról,* mely *Kis-Solymosnak* filiaja volt, egész udvari környezetével ennek templomába járt, népével együtt imádkozott, együtt énekelte a zsolozsmákat, együtt élvezte az emberiség testvériségének ama szent jelvényét, az uri szent vacsorát. — Ezen szellemi viszonyból sok áldás származott,

a k.-solymosi reformált atyafiakra. Templom és egyéb egyházi épületek, lelkész és iskolatanitói fizetések, nagyobbára az andrásfalvi uraság jótékonyságából jöttek és tartattak fön. Ezekről beszélgetnek most is az öregek unokáiknak s ezek átszállitják mint emléket a következő nemzedékre. Ezért volt, hogy *Kis-Solymos* népe is édesded várakozásban nézett az andrásfalvi uj birtokosok megérkezése elé.

Nevezzük meg már az egyszerü néptől ohajtva várt érkezőket. Maros-németi grót **GYULAY FERENCZ** és neje kohányi **KÁCSÁNDY ZSUZSANNA** grófnő, jöttek Magyarországból, gyermekekkel megáldott családostul *Kassa* vidéken fekvő birtokukból, Erdélybe tenni át, állandó lakásukat, mely végre a királyhágón inneni jószágaik közül *Ó-Andrásfalvát* választották. Ennek, a zajos világtól távol, Udvarhelyszék völgyei között fekvő falunak pásztorias csönde, leginkább megfelelt a nemes grófi pár óhajtásának, kedélyének, a grófnő magas ihletü költőiségének. — A nagy világ nagy háborgásban volt akkor, egész *Európa* tölde rengett az ágyuk vészrontó bömbölésétől. A nemes párnak vágya egy csöndes völgy volt, hogy annak virányos ölén a házi élet örömeinek, édes boldog világát alkossák magoknak. — Két czél lebegett előttük, mint szépen ragyogó csillag életök egén: szép számra szaporodott gyermekeiket jól nevelni, és a nemzeti mivelődés intézeteit, jelesen az egyházakat, az iskolákat ápolni, gyámolitni. Az egyesek irányában felebaráti jótékonyságot gyakorolni, természeti hajlamból önként folyó mindennapi cselekvés modoruk volt, mint a virágnak az illatozás. Mind ketten: férj és nő e czélra mint egy küldöttekül látszottak, mert adva is volt nekik bőségesen mind a szellemi, mind az anyagi áldásból a mi e czélra szükséges volt. A nemes gróf elvégezvén ifjusága tanulmányait, külföldi utazásra ment, de nem hiu mulatságok hajhászata, hanem izlésének, ismereteinek nemesitése, gyarapitása végett. A klasszikus olasz földnek bájai vonzották leginkább, azt hosszában megutazta, megvizsgálta, müemlékeit kutatta,

megjárta a *Vezuv* ormait. Haza, visszatérvén, nagyértékü műremekeket hozott magával, melyek részben ma is életben levő fiánál megvannak. Itthon ama legfontosabb hazafiui kötelességet töltötte be: családot alkotott. Magyarországon *Kohányban* a már kihalt *Kácsándy* család ősi kastélyban *Kohányi Kácsándy Zsuzsánnával* 1790-ben házassági frigyre lépett. A szép reményü frigyesültek családi fészke Magyarországon volt, honnan a mint fölebb említém e század elején Erdélybe költöztek. A nevelés áldása a derék házas páron minden cselekvényeikből meglátszott. Meghatóbban ki nem fejezhetni, mint a még életben levő mély érzelmü hálás fiu irta: „Atyámat már hét éves koromban elvesztvén, keveset tudok róla irni, de azt igen, hogy a legnemesebb érzésü férfiu volt, anyámban pontosulva voltak minden női erények, szivjóság, vidám, ártatlan kedély, és költői lélek. Mikor szeretett szüleimre visszagondolok, szivem telve van, irni azokról, nem tudok, mint kincseket zárom kebelembe, melyekkel a mindennek ura engem boldogitott.“ — Ilyenek voltak. A-kik őket Andrásfalván meglátogatták, a boldog családélet eszményét megvalósitva láthatták. A festő müvészek műremekeit is részemről hiu erőlködésnek tartom a természet szépségéhez képest, mégis bámulom az ecset teremtő erejét, különösen mikor a családéletből választja tárgyát. Szebb, magasztosb példányt erre nem lehet találni, mint a hogy azt grót *Gyulay Ferencz* és hitvese *Kohányi Kácsándy Zsuzsánna* házában láthattad. Férj és feleség a tökéletesen öszhangzó egyetértésben keresték és találták a családélet édes boldogságát, ha volt közöttök verseny, az abban állott, hogy ez is az is törekedett felülmulni a másikat az egymást boldogitásban.

A férj egészen visszavonult a politikai élet zajlásaitól, sötét is volt akkor ez az ég. Azt tartotta, sokkal üdvösebb szolgálatot tehet a nemzetnek, ha a jövendőnek nevel jó honfiakat és honleányokat, mint ha, azon kegymosolyokat sovárogja, melyek hivatalokat, rendjeleket osztogatnak. A nő, az anya, ámbár anyagilag is eléggé meg volt áldva, nem vágyott

hiu csillogásra, azt tartotta, mint ama nemes római hölgy, hogy a legszebb női ékszer a jól nevelt gyermekek, és a családi boldogság. Hanem hát ki mérhetné meg az anyai sziv mélységét? Ki számlálhatná meg az abban rejlő drága gyöngyöket? — Szegény volna bármely nyelv kifejezni az anyai nevelésnek nagy horderejét a nemzet, az emberiség életére. Talán lehetséges, véletlen szerencséből, hogy rosz anyától is látott a világ derék fiakat, de legtöbbnyire igaznak marad ama példaszó: *„Alma nem esik messze a fájától“* — és egy *Neronak* veszett, ádáz természetét, ki nejét *Pompea Szabinát*, mikor teherben volna, lábával rugta agyon, s azután gyászbeszédet mondott fölötte, ki Rómát maga gyujtotta föl, s palotájából nézvén a tüztengert, szavalta *Troja* pusztulása verseit; ki tanitóját, anyját megölte, s testvérének a derék *Brittanicusnak* maga nyujtotta a méreg poharat, egy ilyen szörnynek természetéből eléggé kirí, hogy anyja a förtelmes életü *Agrippina* volt. Mig a nők, az anyák jók, feddhetlenek, tiszta erkölcsüek voltak, addig állott és törvényt irt *Róma* a népeknek; mikor pedig női fényüzésbe, kéjekbe sülyedtek, s annyira fajultak, hogy gyermekeiktől a tehetlenség szüksége nélkül is, az anyai édes emlőket megtagadni, sőt a magzatot méhökben veszteni divattá lett: *„Róma ledőlt, s rabigába görbedt.“* — Tiszteljük a jó nőket, a derék és hü édes anyákat, mint a nemzet nagyságának, dicsőségének zálogait, mert érdemlik. — Ilyen volt *Kohányi Kácsándy Zsuzsánna* grófnő. Tisztelet neki!

A családi erényeket, — melyeknek az andrásfalvi udvarház szent kápolnája volt, honnan minden illetlen szó és cselekedet számüzve volt, még a cselédkörben is, — egy magasb fénykör sugárolta körül. Ezen sugarak melege tenyésztette amaz erényeket. Ez a magasb fénykör: a családfőnek és a család anyának reformált vallásukhoz való buzgó szerelme volt. Ezt elődeiktől örökölték, és mint drága szent kincset gyermekeikre örökségül átszállitni, kegyeleti szent tartozásnak ismerték. Mélyen meggyőződve, hogy ezen szent vallás, a midőn egyfelől biztositja

az egyes embert a babona és vakhit veszélyei ellen, ugy másfelől nagy elveivel legbiztosabb zálogul szolgál a nemzet szellemi tökéletesedésének, fölvirágzásának, polgári szabadságának, annak lelkészeit, tanitóit, egyházközségeit, főtanodáit, falusi iskoláit kegyadományokkal ápolni, virágoztatni, fentaratni, legszükségesebb költségeik közé sorozták. Erre akkor valóban szükség volt. A térités sötét ádáz szelleme, mely az ország önállásának elhunytával első sorban a reformált vallás ellen ütötte föl fejét, mint denevér a sötét éjben, derekasan üzte munkáját azon korszakban, melyről szólunk. Sokra megy azon urak száma, kik hivatalt, czimeket az áttéréssel kerestek, kaptak, vagy épen bünvádi itélet alól, azzal nyertek föloldozást. Azon bécsi minister tervét, ki azt mondotta volt, hogy Magyar- és Erdélyországot csak ugy lehet Ausztriával egygyé olvasztatni, ha szegénynyé és pápistává tétetik, még mind irányszabályul ismerte a bécsi kormány. — Mily rémletes sötét éj borongott ekkor a haza egén! Hanem hát minél sötétebb az éj, annál szebben ragyognak rajta az örök fényü csillagok. Az erdélyi főuri családok, adjuk meg nekik az érdemet, — ha voltak is közülök elbukott porlelkek! — mint szép fényü csillagok ragyogtak ez éjben, és e fény annál szebb volt, mert első sorban őket jelölte ki a térítő had zsákmányul. A nemes *Gyulay* grófok mindig a haza legfényesb csillagaiként tündököltek. Hosszura terjedne mind elő sorolnom a bőkezü áldozatokat, kegyadományokat, a miket ők, jószágaik helyén, a reformált egyházközségek föntartására adtak, melyeket azok ma is élveznek. *Maros-Németiben, Körös-Bányán, Maros-Bogáton, Nagy-Pacalon, Kis-Solymoson* a *Gyulayakat* ismeri és áldja a reformált nép, mint a gondviselés től küldött jótevőket. A t. olvasó az itt közlött egyszerü s épen azért szivből szólló egyházi beszédekben sok adatot talál ezen fenkölt szellemü család kegyadományairól, melyek mint örökké buzgó forrás a fáradt vándort, maiglan ápolják, fejlesztik az evangeliomi szabadság nagy elveit; enyhitik, üditik az Isten országának épitőit, a magyar nép müvelődésének hü napszámo-

sait. Tudva van, hogy a XVI-ik század szép hajnalának legelső sugarai már derengtek Erdély berczei között. Kétség nélkül a nevezett helységek is érezték annak legelső áramlását, de az ott kezdetben plántáló *Pálok* és öntöző *Apollosok*, névsora a sok török-tatár dulás martaléka lett. A meddig birjuk, érdekesnek véljük közölni. *M.-Bogaton* ret. lelkészek voltak: 1649 *Bogáti János;* 1654 *Gyulai János;* 1657, *Bágyi György;* 1671 *Kotzi János;* 1675 *Szebeni Mihály;* 1681 *Markosfalvi Bálint;* 1692 *Hadadi Mihály;* 1715 *Tatay János;* 1721 *Herepei Márton;* 1741 *Körmendy György;* 1752 *Domokos András;* 1768 *Enyedy József;* 1800 *Kis Sámuel;* 1848 *Tokaji János,* e füzetben a harmadik beszéd szerzője. Ezen egyház, emlékei között őrzi, mint a lelkészlak épittetőjének nevét *Gyulay Kata* grófnőt, *Alvinczi* Gáborné bárónőt, 1783. évről. A *Kis-Solymosi* lelkészek voltak: 1742 *Fábján András;* 1785 *Bardoczi Tokos János;* 1791 *Borbély József;* 1802 *Bartok László;* 1804 *Pálfi Mozes;* 1806 *Sándor János;* 1809 *Biró Sámuel;* 1813 *Beke János;* 1817 *Konya Sámuel;* 1819 *Demeter Lajos;* 1841 ennek ma is ott élő hasonnevü fia, e füzetben a második beszéd szerzője. Ez egyház, elhunyt gyámolai közül a derék *Gyulay József* grónfak és ezen emlékbeszédek személyiségeinek emlékét őrzi. — A *nagy-pacali* egyházban lelkészek: 1760 *Makodi Mihály;* 1767 *Porcshalmi László;* 1769 Bátori *Filep János;* 1772 *Csengeri István;* 1775 *Zabo Mihály,* a ki három hónap multán meghalt; ugyan azon évben *Rákosi Márton* a Szabó, igy irta be magát saját kezüleg; 1780 *Baksa György;* 1792 *Becsey István;* 1796 *Toth Mihály;* 1797 *Lakat György;* 1800 *Veress Zsigmond;* 1811 *Sos János;* 1814 *Toth Gergely;* 1832 *Vilhelm János;* 1837 a most is élő *Toth Imre,* a jeles végbeszéd szerzője. 1613. évről, tartja tön egy himzett finom asztalteritő *Kapi Anna* nevét, ki mint a lelkész irja, az azonkori *Gyulay Ferencz* grót neje volt. — *M.-Németi*nek, Hunyadmegyében, *Körös-Bányá*nak Zarándban ilyetén adatait elenyésztette az 1784- és 1848-beli oláhvandalismus, mely kevés számu egyveres erő elől, ugyan gyorsan megutött,

de a védtelen élet, vagyon, könyvek, és mütárak ellen nagyon vitézen üzte dulásait. — Az egyház községeken kivül a *Gyulay* grófok, mindig készséges és bő adományozásainak tárgyai, az országban lévő ref. főtanodák voltak, ezek részére tett alapitványaik ma is sok szegény tanuló ifjat táplálnak. Hogyan is ne tették volna ők? Hiszen e tanodák, az anyák, melyeknek emlőin táplálkoztak a tudomány édes tejével, kik az egyházközségekben árasztották a szellemi világosságot. Az a kor is szerette a fényüzést, de nem az érzékiség kielégitésében, hanem az egyházak, tanodák gyámolitásában kereste azt. A nagy *Bethlen Gábor* példája után mintegy divattá lett az erdélyi reform. uraknál ez a fényüzés. Akkorban a pazarlás is — természetesen nem kivétel nélkül — ezen a téren találta meg tárgyát. De amint az ország önállása ama hires jelentés után: *„Nolentes volentes protegat vos sua majestas“*, lehanyatlott, mindinkább lankadott, fogyott, ez a divat, melynek párját kevés országban lehetett látni. Egy némely család el is enyészett magszakadás folytán, másiknál mint, mint a mécsnél, melynek olaja fogytán, vetett egy-egy lobbot a fény s azzal elaludt. A gyengébb lelkek az ámitó téritők tőrébe estek s vesztek el.

Az Andrásfalvára betelepedett uj gazdák által megujuló fényben lángolt föl a jeles ősök hitbuzgalma, és hintette jótékony melegét a nevezett egyházakra és iskolákra. *Gyulay Ferencz* grót és hitvese *Kohányi Kácsándy Zsuzsánna* föntartották és fejlesztették az elődök kegyadományait. — És ez náluk nem a hiuság vásári kirakata volt, hanem a szellemi magasb gyönyörnek élvezete. Az istenséget imádni, akaratját cselekedni, olyan szükségnek tartották ők, mint jelen korunk illatos arszlánai és delnői, a soirekat, hangversenyeket, operákat, érzelgős regényeket, kalandokat. A kis-solymosi atyafiak most 68 év multán is mint aranykort emlegetik azon időt, mikor a leányegyházban lakó uraság, a vasárnapok és ünnepeken hathat fogatu két hintón rendszerüleg eljött a templomba az egyszerü néppel együtt imádni az uraknak Urát. Az ég maga is

áldó mosolylyal tekintett arra a házra, melyben ők laktak! — Megelégedett férj, apa, és boldog érzelemtől arádozó feleség, szerető anya, körülvéve nagyszámu egészséges jó gyermekektől, mindenik saját feladatára hiven munkálódva, a boldogságnak délpontján voltak. *„Boldog férfiu a ki féli az urat, és a ki az ő utaiban jár. A te munkádnak gyümölcsét eszed, boldog leszesz, és jól lészen dolgod. A te feleséged mint a termő szőllő te házadban; a te gyermekeid, mint az olajfának ágai a te asztalod körül. Imé igy átdatik meg a férfiu, a ki féli az Urat!“* (Zsolt. CXXVIII. 1—4.) Ez a dicsének bizonyára olyan családi boldogságot fest, a milyen az andrásfalvi uraság házában volt. — De a boldogság teljes mértéke, abban a házban be telvén, s délpontját elérvén, sokkal nagyobb volt, mintsem sokáig ugy maradhatott volna. — Hja! ez már igy van! — Ki meri kérdeni, ki tudja megfejteni okát? — — Az ember, e földi féreg mindent mer kérdeni, vizsgálni. — Ez még nem rosz. — — Boldog — mert ugy nem fog megtöretni — ha elfogadja a megfejtést, melyet csak az ég angyala, a vallás adhat! — Mely megfejtés jöhetne megnyugtatóbb, a földi bölcsészettől?

1807-ben márczius 3-kán, midőn a természet téli halálából föltámadandó volt, megjelent a boldog házban, váratlan, az élet rideg kérlelhetlen zsarnoka, a halál, egyet lehelle. A nő, a gyermekek jajjaitól megrendült a ház, megdöbbent a község, a vidék. Oh, ki hitte volna, *gróf Gyulay Ferencz* még csak 42 éves korában, még mint erőteljes férfiu meghalt! Az oly boldog ház gyászt öltött, a férj, az apa elhunytával, betölthetlen ür, özvegy és árvák maradtak abban. — Eltünt onnan az égnek ama szende leánya, az öröm, és soha többé teljes lényében oda vissza nem jött. Van ezer, meg ezer özvegy nő, kikhez hamar behizelgi magát az öröm. *K. Kácsándy Zsuzsánna* grófnő nem volt ilyen, tudta: nagy feladat vár reá, melyet csak mint gróf *Gyulay* özvegynő tölthet be: gyermekeit fölnevelni. — Csak a halál vehette le gyászát. Tizenkilencz évig viselte azt. A nagy szellemü nőknek ama tulajdona, hogy a mint nehezedik a fel-

adat, azon mérvben nő erélyök, kitartásuk, meg volt benne. Az istenség akaratán megnyugvó mély vallásos ihletből, meritette ezen erélyét, mely az élet homályos keresztutainál mindig a legjobb irányban vezette őt, és nagy föladatát, olyan eredménynyel töltötte be, mely bármely apának dicséretére leendett. Ez nagy vigasza volt özvegységének! Hanem a halál ezen anyai örömei között is, nagy dulást tett! Az ur gyakran tette próbára a mély érzelmü nőt és anyát. Ő diadalmasan kiállotta a nehéz harczokat, hitét, reményét, szeretetét, egy felsőbb mennyei bölcsességben soha el nem vesztette. Ez tette erőssé arra is, hogy nagy szelleme mindig tevékeny és alkotó volt. — Ámbár most ugy szólva két világban élt, mert lelkének egy vágyával, ama hit által látható hazán csüngött, hová *Ferencze* és korán elhunyt gyermekei előtte elmentek, s hová ő is menendő volt, mégis, vagy jobban, épen ezért, fölkeresett minden alkalmat tenni a jót. A kis-solymosi templomot romjaiból 1821. évben diszes alakban megujitatta. — Ezután nem sokkal, 1826. évben, kiteltek özvegységének évei. Az Ur magához visszahivta hű szolgálóját, a mondott év junius 23-án elhunyt *Kolozsvártt*. A mi benne földdé válandó volt, *Andrásfalvára* lőn szállitva, és ott 19 év óta nyugvó férjével egy ugyanazon földben egyesittetett, a rólok nevezett kies fekvésü dombon, egy szép cserfa szelid árnya alatt. Áldja a nép emléköket, mert hűek és nagyok valának!

A szép család, mely a hazának diszére vala, nyolcz gyermekkel volt megáldva. De azokból csak kettő vagyon jelenleg életben: *m.-németi gróf Gyulay Lajos*, az irodalomban nagy emlékü derék *Döbrentei Gábor* nevelése által képzett, magasbb tudományos müveltségü honfi, kinek áldó kezét hálás kegyelettel emlegetik a nemzeti müvelődés intézetei, mert a hol áldozni kell, ott mindig első sorban van, és grót *Gyulay Konstantia Kuun László* grófnő, derék orientalistánk, *Kuun Géza* ifju grófnak édes anyja. Nem tartozik a jelen keretbe e tisztelt név örököseinek életrajzát adni. — Mindig jobb még a jelesek életiratát is

haláluk utánra halasztani. A kinek valaha szerencséje volt a tisztelt grófi *Gyulay* család körében élni, az nem vált meg attól a legbensőbb tisztelet nélkül. — Itt még csak ezen lapok eredete felől tartozom a t. cz. olvasónak értesitéssel, s azzal bezárom, a szántszándékom nélkül, de a tárgy érdekes volta miatt terjedelmessé nőtt előszót.

Az egykor oly dicső, és most sülyedt *Róma*nak ama derék fejedelméről *Vespasianusról*, oly jellemvonást hagyott emlékezetben *Svetonius*, melynek párját ritkán találjuk. Ez, a derék fejedelemnek az őt felnevelt atyai nagyanyja *Tertulla* emléke iránti határtalan tisztelete, melynél fogva ünnepélyek alkalmával annak ereklyéül őrzött ezüst kelyhét használta. Valamint egyfelől az állatoktól való lényeges, minőségi, nem pedig mennyiségi különbözőségünknek jellege, a szülék iránti tisztelet, ugy másfelől vadságra mutat, ha valaki szülei iránti kegyelet ellen szól vagy tesz, még ha nem a legjobbak lettek volna is azok. És mily sok jónak forrása a szülék iránti tiszteletérzet a közre nézve! — Mennyi nemes erénynek szülő anyja az, mert nem csak a bünnek, hanem szerencsére az erénynek is megvan az a természete, hogy többed magával családostól lakik a kebelben. Igy volt ez a nevezett fejedelemben, kinek pogány léte miatti nem üdvözülhetésit, nem tudom, miért állitják némely theologusok, holott keresztség nélkül is a legszebb keresztyén erényeket gyakorolta: halálos ellenének *Vitellius*nak árváját jótetteivel elhalmozta, a szegényeket gyámolitotta, földrengés és tüz által elpusztult városokat fölépittetett stb. — „Egyetlen vétke volt" — ugy mond élet irója — „a pénznek szerfölött sovárgása, és alattvalóitól kizsarlása." Tudta mire kell költeni a pénzt, és a szerint tett is, de zsarnokilag szerzette. Ez volt lelkében a pogány elem, a sötét árny, vagy a mint most divat mondani a fekete pont. — Elnézését kérem a t. olvasónak ezen két ezer éves epizodért. Van benne elég tanuság, aztán tárgyunkat szépen illustrálja. A képnek, melyet vonalozok, szüksége van ezen kölcsönzött távol háttéri árnyra, mely nála hiányzik.

Maros-németi gróf *Gyulay Lajos*, a szülék iránti mély és forró kegyeletnek olyan példáját láttatja, melynek párját, anyagbálványimádó korunkban, a hajdan kor történelmében kelle keresnem. Nemes ösztöne lévén, mint méhnek a mézgyüjtés, a jót tenni, a közre áldozni, ha csak a dolog nem halaszthatlan, az évnek oly napját választja e végre, mely üdvözült szüléi élettörténetére vonatkozik. Igy tette a közelebbi években is, a fenirt egyházközségeknek adományozott alapitványait. — A határozat meg volt már egy nevezetes teendőjére, hanem napját várta! — *Maros-Németiben*, honnan a család előneve iratik, e század elején, a család templomot, lelkészt tartott, de az uraság, mint fölebb láttuk, *Andrásfalván* lakván, az egészen oláh népességü *Maros-Németiben*, a reformált egyházi élet, szükségességével együtt megszünt, templom és lelkészlak elromlottanak. — De minden éjnek van viradása, ha kel a nap, és a fényes nap fölkelt e romok fölött is. Gróf *Gyulay Lajos* a romokból diszes uj templomot emeltetett. Kik a Maros ezen szép völgyén átutaznak, azoknak kellemes látást nyujt az Isten imádásának ez uj hajléka. — 1866. év október 4-kén, édes atyja nevenapján a szép sugár torony csucsára a gombot ünnepélyes közima után az épület köré egybegyült vidékiek és község nép örvendezése között föltétette, azután a templom belsejét fölszereltetvén, a régiekből még fenlevő szent edényeket ujakkal kiegészitvén, várta a napot, melyen a templomot az egyház rendes szertartása szerint fölszenteltesse. Ez a nap eljött. Nagy nap, régen várt áldott nap az emlékért, melylyel kapcsolatba hozta a fiui kegyelet: a nemes grót édes anyja 1767. szept. 27-kén történt születésének századfordulati napja. — Édes atyja születésének hasonló napja azelőtt két évvel (1865. jan. 4.) megjött volt, hanem a fiui hála, a kettőt együttesen kivánta megünnepelni, mert együttesen őrzi szivében azok emlékét. A m.-németi megujult ref. imaház tehát, 1867. szept. 27-én templomszentelési és század fordulási ünnepélylyel lőn átadva rendeltetésének, és hogy többé némaság ne borongjon fölötte, hogy mindenkorra legyen igehirdetője, a lel-

készfizetés megalapitására e nevezetes emlékünnep alkalmából, a nemes gróf 10,000 forintról szóló alapitványi okmányt adott át egyházmegyénk levéltárába, mely a m.-németi ref. lelkész tartására kamatozzék. Igy lőn a szép emlékünnepély megkoronázva! — — A templomi ünnepély után harmadnapon, az emléknap, a község oláh népességére — a gróf egykori jobbágyaira is, meghozta áldását. Vidám népünnep rendeztetett, a helységbeli igavonó marhák és női munkák kiállitóinak, a gróf bőkezü jutalmakat osztogatott, és ilyen népünnepnek, ezentulra évenkint, szeptember 27-én tartását, megalapitotta.

Igy ünnepelte meg gróf *Gyulay Lajos* üdvözült szülei születésének századfordulati napját *Maros-Németiben.* Az emlékünnepély megtartatott a *Gyulay-család* által jótéteményezett *m.-bogáti, kis-solymosi, nagy-pacali* reformált községekben is. Ez az eredete az itt kiadott templomi beszédeknek és imáknak. A füzet a gróf költségén kinyomattatván, annak eladásából befolyandó egész jövedelmét a gróf a *m.-bogáti* ref. egyházközségben épitendő népiskola számára rendelte.

Adjon a jóságos ég, a magyar hazában, mind olyan szüléket, mint üdvözült gróf *Gyulay Ferencz,* és hitvese, üdvözült *Kohányi Kácsándy Zsuzsánna* volt! s oly honfiakat mint a nemes gróf *Gyulay Lajos,* aki éljen, mert a honnak él!

Áldás a magyar hazán és a nemzeten, legyen magasztalva neve, hire, dicsősége a föld kerekségén!

Baló Benjámin.

TISZTELD ATYÁDAT ÉS ANYÁDAT.

IMA ÉS EGYHÁZI BESZÉD.

ÜDVÖZÜLT, MAROS-NÉMETI

GYULAY FERENCZ GRÓF,

ÉS NEJE ÜDVÖZÜLT, KÓHÁNYI

KÁCSÁNDY ZSUZSÁNNA GRÓFNŐ

SZÜLETÉSÖKNEK SZÁZADOS EMLÉKÉRE, A KEGYELETES ÉRZÜLETŰ FIU, M. NÉMETI

GYULAY LAJOS,

NEMES GRÓF ÁLTAL, ROMJAIBÓL DISZES UJALAKBAN FÖLÉPITETT M. NÉMETI REFORM. TEMPLOM FÖLSZENTELTETÉSE ALKALMÁBÓL, IRTA, ÉS 1867. ÉVBEN SZEPT. 27-ÉN, MINT A TISZTELT HŰ ÉDES ANYA SZÜLETÉSÉNEK SZÁZAD FORDULATI NAPJÁN AZ IRT TEMPLOMBAN ELMONDOTTA

BALO BENJÁMIN,

DÉVAI REFORM. LELKÉSZ ÉS ESPERES.

ELŐIMA.

A mi segedelmünk legyen az atyának, a fiunak, és a szentlélek istennek nevében! Amen!

Örök mindenható Isten! ki egyedül vagy szent és fölséges! első érzésünk e házban a te imádásod, legelső szavunk a te nagy neved, legelső gondolatunk a te fönséged! — Hozzád emeljük rebegő imánkat, ezen kedves szent napunk reggelén, hogy mi, kik gyarlók, gyengék vagyunk, imádjunk Tégedet, ki dicső, szent, végetlen bölcseség, örök jóság, elfogyhatlan szeretet vagy. Leborulva, és töredelmes szivvel esdeklünk bocsánatot, hogy merészlünk bünös voltunkban hozzád közelitni, merészek voltunk Teneked házat épitni, hol dicsőséged lakoznék, Teneked kit az egeknek egei be nem foghatnak, mennyivel kevésbé ez a ház, melyet halandó kezek emeltek.

Tekints le megbocsátó kegyelemmel óh mennyei atyánk, hódolatunkra, midőn zsönge áldozatunkat imádásodnak megujult hajlékában neked bemutatjuk! — Tied uram isten örömtől repeső szivünknek hála lánggal lobogó áldozatja, hogy nekünk a szülék iránti kegyeletnek, a haza, és egyház öröm napjának megülésére, ezen megujult imaházban egybegyülésre alkalmat nyitottál. Add reánk áldásodat atyánk, hogy legyen ez óra, e nap, legyen egész életünk szentelve imádásodnak, szentelve üdvösségünknek! —

Te ismered óh mindentudó, miben szükölködünk leginkább a végre, hogy a Te szeretett választott néped legyünk, hogy család körünkben jólét, öröm, boldogság lakozzék, hogy magyar nemzetünk hire, neve, szerencséje, dicsősége magasztalva legyen e föld kerekségén! — Add meg kérünk mind azt a mi e végre kivánatos és üdvös. Ne legyen fogyatkozása soha nemzetünkben az istenfélő derék atyáknak, és hű édes anyáknak. Ne boruljon soha többé sötét fellegbe magyar hazánknak szabadságcsillaga, és ragyogjon mint fényes nap szentegyházunk, a tudományban és szent erények sugaraiban! — Áldásnak forrása, atyáink véd Istene, küldj lelki testi áldást bőségesen e föld minden népeire, töltsd ki áldásod gazdag tárházát hazánkra, a Te magyar népedre, kit

már egy ezred év előtt, e szép *Kanaánra*, *Kárpát* bérczein által vezéreltél. Áldd meg Uram Isten országunk fölkent királyát, bölcsességnek, igazságnak kegyelmességnek lelkével, hogy népe szeretetében keresse, és lelje örömét, biztonságát, dicsőségét. Áldd meg, Uram Isten a királynőt a női és anyai erények mennyei kincseivel, hogy jó példával ragyogjon a magyar nők és anyák előtt. — Áldj meg Uram Isten mindnyájunkat ez ország minden népeit a szeretetnek, egyetértésnek lelkével, hogy egyesült akarattal, és lángoló hazaszeretettel védjük ápoljuk e haza közjólétét. —

Szent — szent — szent vagy óh Isten, szentelj meg minket, kik ez uj imaházban a Krisztusban szent testvériségünk jeleül egy kenyérben, egy pohárban, egy hitben, egy reményben részesülendők vagyunk. Jobbuljon meg itt a bünös, béküljenek ki, kik egymással gyülölködnek, vidámuljanak meg kiket búbánat epeszt. —

Imádjon, dicsőitsen Téged óh szent Isten a nagy mindenség. — Uram, legyen meg akaratod, szenteltessék meg a Te neved e földön, mint a mennyben. — Uram Isten! hallgass meg minket szent fiadért a Krisztusért mi urunkért, és megváltónkért! Amen!

Tiszteld atyádat és anyádat.

Százados emlékünnepélyi és templomszentelési egyházi beszéd.

Alapige: „Tiszteld atyádat és anyádat hogy hoszu életü légy e földön, melyet a te urad Istened ad teneked.“

Szent könyv, 2. Mózes. XX. 12.

Ik a tenger örvényei közül, egy csöndes sziget révébe menekülhetnek, mily édes kéjjel pihennek annak zöld virányain! — Tenger az élet is, rakva van örvényekkel, a szenvedélyek vihara hány-vet minket a magasból a mélyre alá! Legyen hát kedves és szent hely mindig előttünk a templom, e legszebb virány az élet tengerén; édesdeden elcsöndesedik itt az élet tengerén, a gondok szirtjein hányatott szivünk, fölüdül és uj erőt merit a világ zajában kifáradott lelkünk.

Üdvözöllek azért szivemből én a templomnak sáfára, titeket a Krisztusban kedves atyámfiai! — ezen romjaiból a vallásos kegyelet által diszes uj alakban föltámadott szent hajlékban! — Kik az élet mindennapi nyűgeiből kibontakozva, a templomnak szellemi szépségét gyönyörét áhitjátok, jertek vegyetek enyhületet, mint a szomju szarvas az üditő forrásnál! — Jertek élvezzétek az égi italt melyet e szent hajlék buzogtat. —

Avagy talán kik megbámultátok a világcsodálta templomokat, a hajdan- és ujkor épitészeti müremekeit, csekélylenétek-é ezen egyszerü szerény hajlékot, mert nincsenek ebben aranynyal kirakott fényes oltárok, festészeti müremekek, kéjben ringató zene, arany himzetes öltönyü papi fejedelmek, vakitó fényözönnel ragyogó csillárok? — — — Óh ne siessetek, kérlek, az télettel! — — Ám legyenek azok az épitő művészet csodái, de ha századokon át egybe hordott köveik szólhatnának, nem tudom, nem kiáltana-e az égre föl a rajtok izzadott fizetetlen szolga sereg veritéke? — És volt egy fényes templom, melynek ajtai is arany sarkokon fordultak: a Salamon ragyogó temploma a Szionon, hanem mikor az Ur látta hogy abban árulnak, vesznek és ámitanak, igy dorgálá az álnokokat: *„Meg vagyon irva: az én házam imának háza, ti pedig azt latrok barlangjává tettétek!“* —

Távol legyen tölem a nagyszerű, és szép diszben épült templomok kicsinylése; — de valamint a legszebb emberi alaknak is valódi szépségét s bájait a benne működő szép és nemes szellem adja meg, ugy a templomok igazi szépségét, jelentőségét az épülésöknek alapul szolgáló eszme és érzület eszközli. — Mit ér a legbájolóbb termet, és ragyogó szépség, ha a sziv koldus, a szellem silány? — Már most eszméljétek kérlek, ezen az utazóktól meg nem bámulandó egyszerü imaházat. Ennek eredete, a tüntetés- és öndicsöitő hiuságtól távollevő vallásos kegyelet, s hazafiui kötelességérzet, mely akarta hogy itt az Isten dicsőségének egy uj hajléka épüljön, gondoljátok meg ennek rendeltetését, mely nem kevesebb, mint hogy itt, hol évek hoszu során a romok fölött némaság borongott, a hazaszeretet, a lelkiesméret szabadságának evangelioma hirdettessék, és tin magatok fogjátok mondani: hiányozzék bár e hajlékban a külérzékeket elbájoló pompa fény, a mi amugy is az eszmét háttérbe szoritja, de nagy és szent az eszme, a czél, melyért ez imaház épittetett, tehát „*szent ez a hely, és a menny kapuja.*"

A mit mondék, azt általánosan, bármelyik templomunknak megujittatása alkalmára elmondhatnám. Ámde a mi jelen templomszentelési ünnepélyünkhöz, a gyermeki hála és kegyelet emlék napja is csatlakozik. A szülék iránti tisztelet szép virágfüzérét mutatja föl előttünk e nap. Régen porlanak a nemes hamvak, de az azokból magasb létre költözött szellemek, tán az égben is örvendezhetnek, ez ünnepély fölött, melyen a háládatos utódok hálát mutatnak be a jóságos Istennek, hogy e szüléket birták egykoron. És lehet-é méltóbb tárgya a hálaemléknek, mint a jó szüléket megköszönni Istennek? Milysokan vannak, kiken az átok rosz neveltetésök miatt sulyosodott meg. — Ti, kiknek az ég jókat rendelt, rebegjetek hálát Istennek, alegnagyobb áldásért, mi részetekbe jutott.

Ünnepélyünk becses emléktárgyai, a ti édes szüleitek voltak: nemes *gróf Gyulay Lajos*, és nemes grófhölgy *Gyulay Kostantin*, *Kuun László* grófnő! Édes atyátok üdvözült gr. *Gyulay Ferencz* 1765 jan. 4-kén, édes hű anyátok *Kohányi, Kácsándy Zsuzsánna* üdvözült grófnő, épen jelen évünk, és napunk század fordulatán, 1767 szept. 27-kén, születtek volt. Az ember élete e földön — mondja a zsoltár iró, olyan mint az árny: változó, mulandó! A nyolcz testvér közül kik e nemes törzsből származtak csak ti üdvözlitek, tisztelt testvérpár, e század fordulati szép emléknapot. Az atya korán elvétetett tőletek, és nem nevelhetett titeket, de a jó anyát, az életnek e szent áldását, ki az istenfélő és hazafias, nevelést adta ti nektek, az ő választásának köszönhetitek.

Méltó hogy kegyeletteljes hálával emlékezzetek meg e napon drága szüleitekről!

Kik az emberiség szent közösségénél fogva itt ma résztveszünk a szülők iránti kegyelet s. századfordulati emlékünnepélyben, nem ismertük mindnyájan a nemes törzset; de tudhatjuk azt, hogy nem a hiuság vására történik itten. Csak jó szülék sirhantján nyilik a hálás emlékezetnek szép bájvirága. — Kik derék honfit és honleányt neveltek, azok lefizették a haza iránti nagy és szent tartozást. Ilyen szülék voltak századfordulati ünnepélyünk becses tárgyai! — Midőn látjuk a nemes gyümölcsöt, lehet-é kétségünk a termő-törzs felöl? — Ugyanazért teljes szivünkből, a közvetlenül érdeklett háládatos gyermekek kegyeletével öszhangzóan óhajtjuk mindnyájan: *Legyen áldott a jó szüléknek emlékezete!!!* —

És én, a ki ezen a milyen szép, oly ritka ünnepélyen nem maradhatok hallgatagon, mert annak tolmácsolójává állittattam, a Jehovának ama nagy parancsára kivánom fölhini becses figyelmeteket k. a.!

„*Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hoszu életü légy e földön, melyet a te Urad Istened ád teneked!*“

* * *

Mily ritka, nagyszerü tünemény! Egy mozgó hullámzó zajgó népvándorlás a pusztában! — *Izrael,* az Urnak választott népe, több mint öt százados rabszolgaság bilincseit a zsarnok *Faraho* lábaihoz veti, és kiköltözik annak birodalmából „*Egyiptomból a szolgálatnak házából,*“ megindul öseinek szabad és boldog *Kanahánját* visszaszerezni. Nagy vállalat, egy néphez illő! de a mely csak egy az Istentől ihletett népvezér, a dicső *Mózes* lánglelke, és ennek testvére a varázs beszédü *Áron* főpapnak szellemi tekintélye által, indittathatott! mert a szánandó nép a hoszas szolgaság igája alatt, elvesztette volt szabadság érzékét is, annyira, hogy a pusztábani bujdosás nélkülözéseit, küzdelmeit, sanyarait nem türhetvén, lázangó szidalmakban tört ki vezetői ellen, és vissza sovárgott az egyptomi szolgaság husos fazékaihoz. „*Vajha emésztettünk volna meg Egyyptomban, mikor a fazék hus mellett ültünk vala, miért hoztatok minket e pusztába, hogy mind e sokaságot megölnétek éhséggel?*!!“ (2 Mozes XV. 21.) — Ilyen elsülyedt néppel hazát alapitni, nem lehetett semmi kilátás, azért 40 évig bujdostatta őket a bölcs vezér, hogy a szolgaságban megcsökönyösült, megromlott öregek elhullván, a szabadságot imádó ifju nemzedékkel kezdődjék meg a nemzet uj korszaka! — Ilyen rakonczátlan lázangó daczos népet, emberi tekintély és törvényekkel a nagy czélra vezetni, merőben lehetlen lett volna. Az

erős Istennek kellett közbe szólni ! A bujdosás 3-ik hónapján a *Szinai* hegy lábainál remegésben váró népnek, kürtzengés és dörgő villámok között kő táblákon kiadott *tiz nagy parancsot* hoztak le *Mozes* és *Áron* az urtól a *Jehova* erős Istentől. *„Mind az egész sokaság látta a villámokat, a hegynek füstölgését, hallotta a kürtök zengését, a mennydörgéseket, és ezeket látván és hallván, megrémülének és távol állának.“* — És az elébb olyan daczosan lázongó nép meghunyászkodék mint a féreg, és *„monda Mozeshez: Szólj te nekünk és engedünk, ne szóljon nekünk az Isten hogy meg ne haljunk!“* (2 Moz. XXI. 18, 19.) Azóta mostanig majdnem öt évezred merült el az idő végetlenébe, és ki tudná fölszámlálni hány nép és nemzet töröltetett el a föld szinéről nevével együtt, mert csak emberi törvényekhez ragadt; ime a zsidó nép elszórva bár a földnek szinén, de mint *Dániel* az oroszlánok veréből, és ama három zsidó férfiu a tüzes kemenczéből, ezer meg ezer veremből, és izzó tűzből megszabadulva, ezen isteni tizparancs által összetartó népcsaládot képez, mert nem veszhet el soha egy nép, mely isteni törvényekhez ragaszkodik és tiszteli azokat. Népek, nemzetek t. i. nem természeti halandóságnál fogva, nem is fegyver miatt, hanem csak erkölcsi elaljasodás, az isteni törvények, és örök igazságok megrontása miatt enyészhetnek el. *Roma* egykor a fél világnak irt törvényeket, de igazságtalan, jogtalan, istentelen törvényeiben, saját romlásának enyészetének magvát viselte, és el is veszett; és ime, az ő fegyveres legioi által szétszórt zsidó nép istentől vett törvényeinek dönthetlen várában él! — — Kérditek talán: mit tartozik reánk a zsidó népnek kő táblákon kiadott törvénye? — Felelet: a mi egyszer igazság és isteni törvény, az nemcsak egy népnek, hanem az egész emberiségnek törvénye. Ilyenek a *Sinai* hegyen kiadott isteni törvények. Szentesitette azokat maga a *Jézus Krisztus* az emberiség megváltója. Emberektől származó törvények, ha azok az istenivel ellenkeznek, változók, enyészendők mint az árnyék, de a *tiz nagy parancsolatnak* érvényét az idő el nem törölheti. Az ezekben rejlő erkölcsi eszmék megvalósitásában rejlik bármely népnek fenmaradása, és üdve; ugy hogy nem kell nekünk más ellenség, mert ezen isteni törvényeknek megtapodása megásná sirunkat, és el jönne a *„nagyszerü halál!“* mert akár mely nemzetnek, rendelkeznék bár xerxesi haderővel, meg vagynak napjai számlálva, ha megtapodja az isteni örök törvényeket, vagy ha, a mi egyre megy, az erkölcsi törvényektől elvetemedve vétekből vétekbe sülyed.

Hanem hát szálljunk a mi közvetlen tárgyunkra, melyet ama tizparancsból vettünk!

„*Tiszteld atyádat, és anyádat* — ugymond a nagy törvényadó — *hogy hoszu életü légy e földön!*“

Az igéret, mely ezen parancs hű betöltéséhez köttetett, mutatja hogy a *Mozes* népének a szellemi müveltség legalsó, kezdetleges fokán, nem volt annyi fogékonysága, hogy az eszményiért, jutalomra való kilátás nélkül, hevülni, lelkesedni tudjon. Hogy pedig épen hoszu élet igértetik a hűnek, a születisztelőnek, az főkép abban leli magyarázatát, mert a *Mozes* törvénye a szüléknek még szidalmaztatását is halállal sujtotta, (2 Moz. XX. 14) mely által valóban könyen megrövidülhetett az élet! — A *Krisztus* evangeliomától, fölvilágosult, megnemesitett keresztyén, az erényt önbecseért, nemcsak jutalom kilátása nélkül, hanem anyagi hátrány, sőt szenvedés daczára tiszteli, imádja, követi. Különben is atyját, anyját, tisztelni szeretni, minden tanitás, vagy parancs nélkül is, olyan természetes érzelme a szivnek mint a mezőnek tavaszi kivirágzása. Hideg fagyos volna a sziv ez érzelem nélkül és képtelen bármely egyébb emberi érzelemre. Kit, és mit tudna tisztelni, szeretni az olyan otromba vad állat, ki az atyát, az anyát nem tiszteli? — *Atya*! lehet-é ennél tiszteletre méltóbb név e földön? — Minden czimek között, ez legtiszteltebb minden népeknél, tisztelt név ez már régiségénél fogva is, mert mielőtt a népek, a fejedelmek léteztek volna, megvolt az atya, ő volt a családok fejedelme, és soha az ember nem élvezett édesb boldogságot, mint az atyák, a pátriarkák fejedelmi, költőies korszakában, mikor angyalok látogatták a gyarló földet, és égi szózatok vigasztalták az embert közdelmeiben! *Atya*! mily eszményies, szép és szent volt e czim minden korban, ezzel szokták megtisztelni a honszabaditókat, a népek jóltevőit, s legyen bár gyakorlatilag legmagasb czim, a mai korban, a fejedelmi, a királyi, de csak akkor valóban nagy és dicső a király is, ha méltán adhatjuk nevéhez ezt a három szót: *a haza atyja*. Az az ország erős, és boldog, melyben a családok élén tiszteletre méltó atyák intézik a család ügyeit; az a hon virágzó és dicső, melyben a család tagjai előtt az atyák tiszteltetnek. Jaj a nemzetnek, melynek ifjusága kicsapongó ledérségében az atyák, az öregek iránti kegyeletet, tiszteletet megszeghetlen törvényül nem tartja, az ilyen ország bizony igen beteg, és idejében való orvoslás nélkül enyészetre rohan. Független szabadságában dicső és rettegett volt hajdan *Hellász* földe, a bölcsek, a muzsák, és szabadságnak szép hazája, mig szent törvényül tartatott, hogy a fiak az atyák és öregek előtt fölálljanak, és a gyülésekben ne szóljanak, mikor pedig ez a kegyelet ugy el fajult volt, hogy a gyülésekben az ifjak, a véneknél bölcsebbek kivántak lenni, s emezek szóhoz is nehezen jut-

hattak, mikor az athenei ifjuság egy a szinházba későn jött, helyet kereső öreget kigunyolta, az ifjuság szivének ezen benső romlottsága jelzője volt a haza közelgő szolgaságának melyet gyorsan el is hoztak a romai *Flaminius* legioi! Ime milyen nagy hordereje van e rövid törvénynek: „*Tiszteld atyádat!*“ — És kevesebb volna-e a törvény második czikkének: „*Tiszteld anyádat!*?“ Bizonyára semmivel sem kisebb, mert az anya a halállal viv rettenes harczot az anyává lételért. És ez még nem minden. Ez az élet-halál harcz csak első lánczszeme azon szakadatlan önfeláldozásnak, a gyermek boldogságáért, üdveért, melyre csak az anyai sziv képes. — Az első nevelés gondja az édes anyáé és ez által az ő kezébe van letéve a nemzetnek boldogléte, nagysága, dicsősége. Mig az anyák jók, fedhetlenek, tiszta erkölcsüek voltak, ugy hogy egy *Kornelia*, legszebb ékszereiül jól nevelt gyermekeit tartotta, addig nagy és dicső volt *Roma*, mikor pedig a *világ fővárosának női*, fényüzésbe, kéjekbe sülyedtek s ugy elfajultak, hogy csecsemőiktől, az anyai emlőket megtagadni, sőt a magzatot méhökben elveszteni divattá lett: „*Roma ledült s rabigába görbedt!*“ — Ha tisztelettel emlegetjük *Hunyadi Jánost*, hajoljunk meg a *Szilágyi Erzsébet* nevére is ki mig férje csatadöntő karral szétzuzta a haza elleneit, otthon imádkozék a hősért, és *Mátyást* a leendő nagy királyt nevelé a haza dicsőségére; ha nemes lánggal dobog föl szivünk a *Rákóczi Ferencz* nevére, buzduljunk tiszteletre a nemes *Zrinyi Ilona* emléke előtt is, ki a szabadság hősének gyermek szivébe, a szabadság szent szerelmét, édes anyai hü gonddal csepegtette. Ime megmérhetlen nagy hordereje a nemzet dicsőségére, a régi törvénynek: „*Tiszteld anyádat!*“

Boldog nemzet az, mert jövője isteni törvény által van biztositva, melyben az atyák, anyák, kiérdemlik, és birják gyermekeiknek, az ifjuságnak tiszteletét, kegyeletét! Azok a családok, melyekben ilyen kegyelet hiányzik, az atyák az anyák, kik ezt saját romlottságuk miatt sem birhatják, az ifjak kik megcsufolják az atyát, az anyát, kiket bölcs Salamon azzal átkozott meg, hogy „*szemeiket ki ássák a völgynek hollói*“, (Péld. XXX. 17), rothadt tagok, a nemzet testén. — Áldásban marad ellenben mindig a derék szülék emlékezete, és nem halnak meg soha, mert a háládatos gyermekek keze, a kegyelet hervadatlan virágaiból füz nekik érdem koszorut. Mind ilyen szülét és gyermeket adjon a jóltevő ég a mi magyar hazánknak! —

De hát gyermekeknek beszélek!-e én ez ünnepélyen? hogy csak a szülék iránti tiszteletet emlegetem — — Óh fellegtelen szép hajnal koránya életünknek, mosolygó vidám örömeid gondtalan játékaiddal, mikor a nap szebben derengett, a rét virágai bájolóbb szinben ragyogtak, mikor egy hímes pillangó nagyobb örömet okozott, a világ-hóditók babérainál; mikor a jó atyának haza érkezése, az édes anyának meleg csókja dusabb kincsünk vala, a tudós buvárlatok vivmányainál. — Óh te keserü csalódást, és bűn sulyát nem ismert ártatlan kor, mily régen, és viszsza hozhatlanul el repültél tőlünk! csak egy-egy fölszálló mély sohajtásunk jelzi hogy voltál!!! — — — És kivált mi éltesebbek, kiknek arczunkon az idő, mint földjén a földmives barázdákat vont, mi valóban, azt kérdezhetjük: *hol van az atya, hol van az anya, a kit tiszteljünk?*

Van — van egy jó édes anya, melynek mindnyájan gyermekei vagyunk, mert édes emlőin táplálkozunk, keblén védelmet találunk, mely a költő szép szavai szerint „*bölcsönk volt, s egykor sirunk is leend, melyen kivül nincsen számunkra hely!*“ — E köz édes jó anya, óh mi volna egyébb? ő az, ő az, a szeretett haza! — Az Ur V-ik parancsának szelleme ezen drága közanyánkat is magában foglalja, és — nincs kétség benne — ezen parancs ellen vétkezik a ki hazájának jólétét, üdvét, teljes erejéből nem gyarapitja, törvényeit nem tiszteli. — „*Mind-azoknak*“ — ugy mond a nemes Cicero — „*kik a honnak javát, dicsőségét gyarapitják, az égben kijelölt magasztos helyök van, hol örökké tartó üdvet fognak élvezni, mert semmi sem olyan kedves Isten előtt, ki a világ egyetemet kormángozza, mint az embereknek állami egyesülése, vagy is a haza; ezeknek igazgatói, boldogitó kormányzói az égből küldetvék, és az égbe vissza térendök.*“ (Cicero Scipio álma 3. fej.) Hazám fiai, nemes magyarok! — egy nemzetnek sincs méltóbb oka hazáját tisztelni, és lángoló szeretettel ölelni mint nekünk. „*Ez a föld melyen apáink vére folyt! Ez melyhez annyi szent nevet egy ezred év csatolt.*“ Ez melyért a számüzötteknek szive megreped. — Ha *Izrael* patriarkája *Jákob*, az idegen földről, haldokló órájában is visszasirt elhagyott hona ege alá, bizonyára ezerszer több okunk van nekünk atyáink vérétől szentelt hazánk földét, lángoló szeretettel csókolnunk. „*Romlott sziv és romlott elme, kit hazája hő szerelme szép tettekre nem hevit!*“ *A hazaszeretet az erények báj virága*, de valamint a virág értékét az neveli, ha abból nemes gyümölcs terem, ugy a honszerelem értéke abban áll, ha a haza törvényeit, szabadságát, alkotmányát, tetteink által tiszteljük, művelődési és jótékony intézeteit gyámolitjuk, és ha jön ama nagy óra, melyben a haza vagyonunkat, életünket kivánja áldozatul, készen talál minket az ál-

dozatra. *A honszerelem az erények virága,* de hát ne legyen az csinált álvirág, melynek nincsen illata, mely sürün lebeg az ajkon, szivben nem lakik. Ki a hazát csak érdekből, hiuságból, rangkórságból, a hivatalért szereti, kinek mindegy, ha az ördögtől kapja is a hivatalt, csak hogy megkapja, az nem hazafi, inkább hazaáruló. Most a béke áldásait élvezzük a haza földén, de a jövő Isten titkában van; viradhat nap, mely próbára hivja honszerelmünket. Korszakunk terhet visel méhében, a vágyak forronganak, következni fognak nagyszerü napok, élet halálnak vészes napjai. Magyar hazánk csak ugy állhat meg a vészek között rendületlenül, ha összeforrva, a haza és szabadság szeretetben egyesülve találják azok a hazának minden gyermekét. *A honszerelem legnemesb* érzelem, a valóban nagyok és dicsők tulajdona volt ez mindig, maga a *Jézus Krisztus* megszentelte ez érzelmet, s örök példát adott felöle ama drága szent könyeseppekben, melyekkel földi hazájának közelgő romlását megsiratta: *„Jaj neked ó Jerusalem, egyik kö a másikon nem marad benned!“* Hazám fiai, leányai vigyázzatok, nehogy egykor büneink miatt kelljen hazánkat megsiratnunk! — Ugyan azért azt mondó vagyok, tartsuk szentségben az Urnak parancsát: tiszteld, szeresd, imádd a hazát, drága szent atyádat, anyádat! Hiszen a haza minden lehető kincsünket magában foglalja. —

Ámde én itt el nem hallgathatok. Van a hazában egy szellemi anyánk: *reformált anyaszentegyházunk.* Ime elengedhetlen tiszteletünk, szeretetünknek nagy tárgya, legszellemiebb anyánk, mely születésünkkor keblére vett, imádkozott érettünk, életünk minden szakaszában elménket értelmünket világositja, szivünket nemesiti, a szenvedések között bátorit, vigasztal, fölemel, az evangeliom — ama mennyből hozott bölcsészet által! — Ha édes anyád iránt, ki szive alatt hordozott, keble tejével táplált, hálatartozásodat soha le nem róhatod, épen ugy reformált anyaszentegyházadnak is, a tőle vett szellemi áldásokért, örökké hálaadósa leszesz, bár mennyit tégy érette. Ezt pártolva hazánk érdekében is áldásos szolgálatot teszünk, mert három század bizonysága szól a mellett, hogy reformált szent vallásunk nagy elvei a felvilágosodásnak, a szabadságnak biztos zálogai. Mi nem hiszszük, és nem hirdetjük a türelmetlenséget, hogy más vallásban nem lehetne üdvözülni, és kérlek is atyámfiai! hogy más vallásu felebarátainkat nemcsak türjétek hanem szeressétek a *Krisztus* szellemében, hanem azt életünk nagy áldásának ismerjük, tarthatjuk, hogy e szabadelvü szent vallásban születtünk, és neveltettünk, mert annak elvei, biztositnak minket a babona, vakhit, a pap uralom irtózatos veszélyei ellen, biztositják drága nem-

zetünket, azon borzasztó politikai, és szellemi rabszolgaság iszonyai ellen, melyek alatt a reformatio, vagy tökéletesedés, világossága elől elzárkozó országok, kiskoruságra kárhoztatva nyögnek. Ime milyen nagy és szent érdekek követelik tőlünk, tisztelni szeretni szellemi drága anyánkat hitbeli dicső őseink vérveritékező küzdelmein, s áldozatain szerzett anyaszentegyházunkat, melyet a maga evangeliomi szent tisztaságában maradékainkra átszállitni elengedhetlen kötelességünk!

És most üdv, és áldás legyen Istentől mind azon nemes lelkeknek, kiknek szivében az élő vagy elhunyt szülék iránt hálás emlék él, s a mi ezen nemes érzelemmel szellemi rokonságban van, a hazának, és anyaszentegyháznak buzgó szerelme szent lánggal lobog! — Üdv és áldás legyen azon szép példáján a szülék iránti kegyeletnek, mely e mai napon, az egy század előtt született derék atyának, és hű édes anyának emlékét megujitandó az Isten imádására e szent hajlékot fölépittette!— Háladatos fiu, gróf GYULAY LAJOS nemes hazafi! ki tisztelt növéreddel együtt szüleid emlékének e napot szenteled, egykoron a te hamvaid is porlani fognak, de addig, legyen jutalmad a mit az Ur a születisztelőknek igért, hoszas, és boldog élet e földön, hazánk- és anyaszentegyházunk iránti szeretetedből pedigr számazzanak olyan tettek, melyek által szép ősi neved, nemzedékről nemzedékre kegyelettel, és áldásában emlegettessék, fennmaradjon, fényben ragyogjon!!!

Te pedig egyszerü szent hajlék, istennek háza, mennynek kapuja! állj fönn és hirdesd az utánunk jövő korszakoknak, mely fiui kegyelet, mely jó szülék iránti szent emlékezés emelt föl tégedet szomoru és hallgatag romjaidból! Legyen mindég buzgó kéz, mely védjen az idő duló, romboló hatalma ellen! Hirdesd e bájos marosi völgyen keresztül utazó vándornak, hogy falaid között *Árpád* apánknak bájzengzetü nyelvén hirdettetik a *Krisztustól* vett szent szabadság evangelioma! A szenvedő, a bünös, a beteg szivek, keressenek és találjanak benned könnyebbülést, vigaszt, és gyógybalzsamot. Hangozzék falaid között Isten dicsőitése, reformált szent vallásunk által légy egyik erőde, édes hazánk drága magyar nemzetünk szellemi müvelődésének, polgári és lelki szabadságának, melynek szép fényes napja soha többé fellegbe ne boruljon! Ugy légyen! Ámen!

(Az uri szentvacsorának a hivek közötti kiosztásával az ünnepély befejeztetett.)

AZ IGAZAK HÁZA, VIRÁGZIK.

IMA ÉS EMLÉKBESZÉD.

A M. NÉMETI GRÓF

GYULAY LAJOS

ÚR ÁLTAL, FELEDHETLEN SZÜLEINEK, NÉHAI M. N. GRÓF

GYULAY FERENCZ

KAMARÁS, ÉS NEJE KOHÁNYI

KÁCSÁNDI ZSUZSÁNNA GRÓFNŐ,

SZÜLETÉSÖKNEK SZÁZADFORDULATI EMLÉKNAPJÁN TARTOTT EMLÉKÜNNEPÉLYEN A KIS-SOLYMOSI REFORM. TEMPLOMBAN.

ELMONDTA, A SZERZŐ

DEMETER LAJOS,

KIS-SOLYMOSI REF. LELKÉSZ.

SZÉKELY-UDVARHELYI ... GYULAI KÖNYVTÁRA

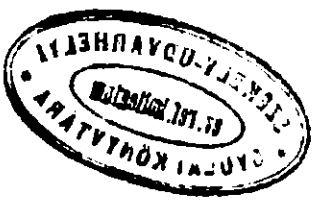

IMA.

Az emlékezet szent könyüi állanak szemeinken óh örökkévaló! — a legszentebb emlékezeté, mely e földön lehet. — Azok születésének századik évnapja emlékének szenteljük e napot, kiket ezen kicsiny egyház fölvirágoztatására küldöttél volt e földre, s azért gyültünk szent templomodba, hogy dicsőitsünk, imádjunk tégedet, ki magadhoz vetted kiket nekünk adtál volt. — Nem tehetünk érettök egyebet, atyánk, csak egy imát, egy hervadó koszorut, szentelni árnyékaiknak!

Óh ez is édes nekünk, ez is boldogit minket! — Hálával tartozunk iránted életünk Ura, nagy Isten! hogy ez érzelmet keblünkbe oltottad, mert ez tesz legszólóbb tanuságot égi származásunkról. — Csak az ember emlékezete terjed a földön tul, a halál utánra is, csak ő nem feledi el halottjait! — A szeretet melylyel édes mieinket karoljuk e földön, nem alszik ki a sirhalomnál sem, megvilágitja a halál éjelét, s át kiséri öket az öröklétbe! —

Óh mert most is látjuk öket lélekben, kik szivünknek oly drágák valának! Forróbban nőttek életünkhöz, mintsem a halál végképen elszakaszthatta volna öket tölünk. Az édes atya és édes anya nem láthatja-e meghalt gyermekeit, az árvák szüleiket, az özvegy hitvesét, midőn a sirhalomnál megállnak, s leteszik hamvaik fölé az emlékáldozatot?! — Óh bizony az elhunyt kedvesek képe, visza tükrözi magát a sirók könyüin, s a föld ilyenkor egy pillanatra összeolvad a mennyországgal, a földiek ölelkeznek a mennylakókkal!

Nem, — nem lehet, hogy azok kiket oly igen szeretünk, örökre elvesszenek, tul a siron viszontlátandjuk őket! Ott van romolhatlan hajlékunk, melyet a Krisztus készitett! ott van a testvér lelkek örök együttléte!

És midőn azokról emlékezünk meg, születésöknek századik évnapján, kik az erény szent bajnokai valának, kik a vallásért, az emberiségért éltek-haltak, dicső tetteiket s áldozataikat emlegetjük, óh Isten, mennyire fölgyujtja az emlékezet lelkünket hasonló erényes tettekre, mennyire vágyakozunk mi is az utódok hálás emlékezete után, mennyire

vágyakozunk, hogy a mi nevünk után is, valami nemes tett, jó emlékezet fön maradjon a földön!!! —

Óh Isten! óh lelkek lelke! Szenteld meg ünneplésünket, melyet azok születési századik évnapjául szentelünk, kik földi életökben az erény bajnokai voltak, de most csöndesen nyugosznak a sirhant alatt! — Hiszszük nevekedik boldogságuk az égben, látván, hogy nem feledtük el öket hálátlanul!

Legyen ez a nap záloga a viszontlátásnak, elömozditó eszköze a földi élet megnemesitésének; legyen ez a nap megszenteltetett mindkét hazánkra, a földre és az égre nézve! Ámen!

Az igazak háza virágzik.

Emlékünnepélyi egyházi beszéd.

Alapige: „Az igazak sátora virágzik."
Szent könyv. Példa. XIV. 11.

itkán elé forduló ünnepély ez kedves atyámfiai! – Ilyent mi még nem ünnepeltünk. Ma ezen *kis-solymosi* reformált egyházunk pártfogója, kinek jótékonysága nélkül ezen egyház, mint a gyermek kártyavára, tán összeomlana, kinek vallásos buzgalmából épült ezen szent ház, kinek ezen egyház iránti hő szerelme 1865 junius 3-kán üdvözült édes anyja halálának 39-ik évnapján 1000 forint urbéri kötvénynek, a méltóságos egyházi főtanácshoz való letétele által, ezen egyház lelkészi állomását örök időkre biztositotta, kinek azon kegyes igéretét van szerencsém birni, hogy ezen egyházat bővebben is biztositni legnagyobb örömmel óhajtja; egyházunk pártfogója m. németi gróf *Gyulay Lajos* ur, ma, boldog emlékü gróf *Gyulay Ferencz*, és kohányi *Kácsándy Zsuzsánna* grófnő kedves emlékü üdvözült szülei születésének századik évnapját fiui hálás kegyelettel ünnepeli. Azon napot, melyen a már üdvözültek, ma száz éve annyi jónak és rosznak, annyi örömnek és fájdalomnak indultak elébe, azon napot, melynek egykor, száz év előtt, a boldog szülék olyan nagyon örvendeztek, melyen gyermekeik születéséhez az olthatlan lánggal égő szülei szeretet, annyi vágyakat, annyi reményeket füzött! — Ritka ünnepély hát ez k. a.! S azért mondám, ilyet mi még soha nem ünnepeltünk; és nem is hallottunk, hogy lett volna még oly háládatos fiu, ki szülei születésének századfordulati napját megünnepelni kivánta volna. — De nem csak mi vagyunk, kik egyházunk nemes pártfogójának kegyeleti ünnepélyében részesülünk; más testvér egyházakban is, hol a tisztelt grófnak birtoka van, kegyeletesen ünnepelnek ma. Ugy van! nemcsak a mi kicsiny egyházunk föntartására adta az egek ura ezen dicső grófi családot, hanem mint a jóltevő nap világosságot, áldásos meleget áraszt, ugy e nemes grófi családnak valahol birtoka vagyon, vallás különbség nélkül élvezik az egyházak, pártfogását. —

Jertek hát k. a.! osztozzunk mi is a háládatos fiunak, ezen vallásos kegyelettel szentelt ünnepében, melylyel megdicsőült kedves szülei

születésének, századik évnapját megüli. Dicsőitsük istenünket, hogy egy ily vallásos érzelmü családdal ajándékozott meg, melynek a szent vallás iránti hő szerelméből áll fenn ezen szent ház, ezen márvány szószék, milyennel becses honunkban, még csak három egyház dicsekhetik, s ezek is csak annak kegyéből, kiéből ezen egyház. — Jertek vegyünk részt, az ezen ünnepélyt rendezőnek fiui hálás érzelmeiben, áldjuk a gondviselést, hogy valamint neki, ugy nekünk is megengedte érnünk, boldog emlékü kedves szülei születésének századik évnapját, vallásos kegyelettel megünnepelni. —

De nem azért szenteljük mi ezen emlékünnepet, mintha ünnep szentelésünkkel a megdicsőülteket a szentek sorába iktatni, üdvezülhetésünk ügyében, a mennyei igaz biró előtt, közbenjáróinkká, pártfogóinkká akarnók bevallani, és ezek folytán tiszteletünk, sőt imádásunk tárgyává szentelni. Nem — nem. — „*Egy a mi közben járónk, az Ur Jézus Krisztus, ki lett nekünk Isten előtt igazságunk, szentségünk, és váltságunk,*“ — tudjuk azt is hogy: „*Nincs a Krisztus nevén kivül más név, mely által megtartathatnánk, Ő egyedül ártatlan szeplőtelen, és bünöktöl elválasztatott szent, kinek szájában álnokság nem találtatott,*“ és rajta kivül nincsen senkiben másban üdvösség, szabaditó, Istennel kibékéltető erő „*mert mindnyájan az emberek elhajlottanak, egyetemben haszontalanokká lettenek, nincsen ki jót cselekednék, nincsen csak egy is.*“ — Nem is azért szentelünk, a hálás fiuval emlékünnepet, mintha valamely temetési szertartással kivánnók tiszteletünk tárgyait örök nyugalomra kisérni. Óh az ő testi tárházok már rég össze van omolva, s poraik ama magas domb tetején csöndesen nyugosznak, a föltámadás nagy napjáig. Nem, nem az üdvözülteknek szentelünk ünnepet, hanem azért, hogy azon erényeknek, melyekkel a földi pályán tündöklöttenek, megemlitése által őket a jelen nemzedéknek példányképül állitsuk, igen jó alkalom lévén erre bölcs *Salamonnak* a szent leczkében olvasott ezen szavai: „*Az igazak sátora virágzik!*“ —

Az istenség látásában gyönyörködő megdicsőült lelkek! tekintsetek alá fénylakotokból, szellemetek lengje körül rebegő nyelvemet, hogy méltó hirdetője lehessek, „*az igazak sátora virágzásának.*“ Te pedig szent isten segedelmeddel, légy velem!

* * *

„*Az igazak sátora virágzik*“ külsőleg is, de virágzik magasb értelemben bensőleg. A külső virágzást az idő vaskeze szétrombolja, *Ártimézia* pompás temetőt készit, hogy szeretett férje nevét megörökitse.

Perikles megszépiti *Athénét* díszépületekkel, de a mulandóság elrombolta azokat, és helyöket sem ismeri az utóvilág. —

Ugy van! minden épitése az embernek romlandó, egyedül az erényes élet, mely benne folytattatik, a jó cselekvények, melyeket azokban végbez viszen, csak egyedül ezek maradnak fön. Az emberi kezek által emelt épitmények romba dőlnek, de az erkölcsi ház romolhatlan Ez az a miről bölcs *Salamon* mondja: *„Az igazak sátora virágzik!“* —

Az igaz embernek háza virágzik:

Először szeretet által. A szeretet az a mi az embert valódi értelemben emberré teszi. Ez az eredeti életből, eredeti lélekből, az Istenből, ki maga is csupa *szeretet*, nemesb valónkba által plántált érzés, melyet az égből számkivetett vándor angyal, a lélek, uti költségül hoz magával, hogy földi pályáján éhét enyhitse, s jaj annak a vándornak, ki ezen égi eledelt elpazarolta, jaj, ezerszer jaj annak, ki azt szivébe, a hidegség és ellenséges indulat penészivel benőni engedi. A szeretet az a mi az életet megfüszerezi. Ez a kisebb s nagyobb társadalmi életnek egybekötő aranyláncza. Ez magának az életnek is forrása. A szeretet még a beszélni nem tudó csecsemőt is érzésének mosoly által való kijelentésére inditja, hogy édes anyjától egy rokonszenves mosolyt idézzen elő, mint a kölcsönös szeretet jelét. — Vedd ki a szeretetet az emberi szivből, legottan megfagy az, s a felséges teremtmény a *Loth* bálványnyá változtatott feleségéhez leszen hasonló. Vedd ki a szeretetet a társaséletből: hidegség, gyülölség, irigység, ördögi káröröm költöznek az üresen maradott szivbe, a társaságban élő ember barlangba költözik, *Kain*, testvérének *Ábelnek* megölésére ösztönöztetik.

A szeretetnek jelképe a kültermészetben a vonzó erő. Vedd ki a vonzó erőt a földből legottan pehelyként szétreppen minden *Kordilleráival,* a nagy mindenségben. Töröld ki a vonzó erőt az égi testekből, legottan elkezdődik a mindenséget széttipró nagy revolutió. A világ tengelye eltörik, napok napokkal ütődnek egybe, üstökös csillagok, planéták, elhagyják megszokott, myriados utjaikat, és saját napjaik ellen rohannak.

Igen is, k. a.! a szeretetnek jelképe a kültermészetben, a vonzó erő, mely a taszitó erővel sulyegyenben állva forgatja a planétákat és üstökös csillagokat, a nap körül, ugy végre az egész mindenség forog a végetlen ürben a nélkül, hogy ezen temérdek égi testek egymásnak legkissebb akadályára is lennének. Nagy fölszólitás ez arra, hogy mi is erkölcsi valóságok, kiknek szivünkben a vonzás kimért törvényénél egy sokkal fölségesb és szabadabb törvény, a szeretet törvénye plántáltatott, ugy fussunk pályánkon, hogy egymást utjainkban ne aka-

dályoztassuk, sőt a szeretet karjaival átölelve, mint testvérek menjünk a szeretet Istenének eleibe. Erre buzdit minket édes idvezitőnk, midőn igy int: „*Szeressétek egymást. Mint én szerettelek titeket, ti is azonképen szeressétek egymást. Szeresd felebarátodat mint magadat!*“

Azok a dicsőültek kiknek születési századik évnapját ünnepeljük, teljes életökben üdvezitőnk s a nagy apostol szent *Pálnak* a szeretetről szóló intéseit hiven teljesitették. *Jézus* tanitása szerint pedig a szeretet tárgyazza az Istent s felebarátainkat: „*Szeresd az Istent teljes szivedből, teljes lelkedből, s minden erődből, — ez az első nagy parancsolat, a második pedig hasonló ehez, szeresd felabarátodat mint magadat.*“ Igy szól *Jézus*. Pál a szent apostol pedig annak természetét rajzolja midőn igy szól: „*A szeretet hosszutürö, kegyes, nem irigykedik, nem cselekszik álnokul, nem fuvalkodik föl, nem keresi csak önhasznát, nem gondol gonoszt, nem gerjed hamar haragra, nem örül a hazugságnak, örül pedig az igazságnak, mindeneket elfödöz, mindeneket remél, mindeneket eltür.*“ (1. Kor. XIII. 4—7.)

Az Isten és emberek iránti szeretet pedig, különösen kimutatja magát a sziv jóságában. Ünnepélyünk tárgyainak pedig:

Másodszor. Egyenes és bensö szivjóságok mindenek előtt kik őket ismerték tiszteletre méltó volt. Az erény k. a. ! a kötelességek hü betöltésében, Isten törvényeinek teljesitésében áll, melyeket az értelem megismer, az akarat végre hajt De a szivből származnak a cselekvények rugói, melyek által az akarat megmozdittatik; s ha már ezen rugók nem tiszták, ha az Isten törvényei a szivben nem elevenek, nem válnak abban mély érzületté, ugy nem szülemlik meg az erényes cselekvény. Csak a tiszta jó sziv az, mely az igazság megismerésében önnön ösztönéből veszen részt, és semmit sem kiván, mit az értelem helyben nem hagy, s a lelkiismeret nem parancsol. „*A jó ember az ő jó kincséből hoz elö jókat*“ azt mondja *Jézus*. Csak a jó és tiszta, sziv a boldogságnak lakhelye. „*Boldogok a kiknek szivök tiszta mert azok az Istent meglátják!*“ Jézus szava. Boldog az a ki ezen kincscsel bir, mert az ilyen itt e földön a mennyországot hordozza kebelében, mert *Jézus* szava szerint: „*Az Istennek országa nem itt vagy amott, hanem a jó emberekben vagyon.*“

És ezen jó szivvel virágzott ünnepélyünk tárgyának háza, kiknél az alattok levők, az özvegyek, árvák, szükölködők roppant serege mindég megtalálták az enyhitő vigaszt, ugy hogy még ma is halljuk ama dicsöket emlegető sohajt: „*Oda van a jó szivü gróf és grófnö!*“

Ezen nemes jó sziv pedig a vallásos érzületből vette forrását s igy virágzott, ezen dicsőült igazak háza.

Harmadszor *öseik szent vallásához való hü ragaszkodás által.* A vallás legnagyobb kincse a halandónak. Ez azon aranyláncz, mely a földön megjelent mennyei vándort az Istennel egyben kapcsolja. Ez az életnek fája, mely az emberi szivben gyökerezik, koronájával pedig az égbe emelkedvén, tápszerét egyfelől a sziv meleg érzületéből, más felől az égből veszi, és ezen kétféle tápszer által, megérett gyümölcsei az égbe emelkedett koronáról vissza hullanak a földre, hogy annak okos lakosait táplálják. Az életnek ezen paradicsomi fája, a föld vándorait, az ég polgáraivá teszi, s még itt a földön fölállitja az Isten országát, ha azok ennek érett nemes gyümölcseivel táplálkoznak.

Nincsen szánalomra méltóbb, s egyszersmind veszélyesebb lény is, az olyan embernél, ki okosságára, lelkiismérete intelmeire nem hajtván, azt akarja elhitetni magával, s az emberekkel, hogy az emberben nincsen semmi felsőbb, semmi nemesebb, semmi magasb, hogy neki egész létezése ezen rövid gyarló földi létben határozódik. Az ilyen törpe épen mint a chinai törpe, csak botorkázik az életnek meredélyes utain, nem talál semmi vigaszra a földi csapások között, nincs semmi a mihez fogódzék, s végre hanyatt homlok rohan a kétségbeesés örvényébe. Nem volt soha veszélyesb tanitás *Voltaire, Helvetius* s más Istentagadók tanitásánál, kik a dolgok durva bőrezetjén túl nézni nem akarván, nem tudván, az első föltételezett oknál meg állottak, és az emberi lelket, sőt az Istent, s az egész lelki világot tagadták, a vallást zsarnokok által faragott, és a gyengébb nép kezébe adott mankónak, s csak arra valónak állitották lenni, hogy a megvakitott kábák azon sántikáljanak, mig ők szabadabb szellemmel repülnek, a zavarosba halászni.—Ember vallás nélkül, épen mint sziv és okosság nélkül, nem lehet, mert *a vallás nem egyébb a léleknek Istenhez való viszonyánál, mely szerint az ember az Istenben áll, és él, s ezen viszonynak tudásánál, s az ahoz szabott életnél.* A honnan a vallás eredetileg csak egy, s minden emberben ugyan az.

De valamint minden földi dologunk különböző, mert köntöst kell venni magára, ugy az eredetileg csak egy vallás is, különböző külső alakban létezhet a földön. Innen vannak a különböző vallások, felekezetek szerint. Azt kivánni hogy a földön egy vallás legyen, annyi mint azt kivánni, hogy minden embernek teljesen egymáshoz hasonló egyenlő arcza legyen. Valamint amaz ugy, ez is teljes lehetlenség. Nem okosság pedig lehetlent akarni, kivánni! —

A vallásnak bensőleg megszentelő ereje hatotta át, tiszteletünk, ünnepélyünk nemes tárgyait mig e földön éltek is, egész lényöket, ez hatott ki egész érzületökre, gondolkozás és cselekvés módukra, szülte

belsejökben az Isten iránti mély tiszteletet, alázatosságot, rendületlen bizalmat, melyek lelköket egészen betöltvén, áhitattá lettek bennök, s csak buzgó imában ömlengettek ki lelkök belsőjéből. —

Ámde nem csak érzésekben maradtak ezek bennök, hanem mint öntudatos buzgó keresztyénekben, kimutatták magokat.

Munkás szeretetben is. Tudták ők, hogy „*a hit jó cselekedet nélkül megholt állat.*“ Az egek Urától nyert világi jókat nemcsak magok s családjuk fölvirágozására, nem csak a szegények, szükölködők, özvegyek, árvák roppant serege fölsegélyezésére, hanem ezen mi *kis-solymosi* reformált egyházunk szükségei fedezésére is, forditották. Valamint más egyház, de jelesen ezen mi kicsiny egyházunk sokat, igen sokat köszön ünnepélyünk nemes tárgyainak, s azok dicső őseinek. Ugyanis a megdicsőült ősök által alapitott lelkészi s iskola tanitói állomás nekik, s az ezen ünnepélyt rendező hálás fiu vallásos buzgalmának ragyogó bizonysága. — Az urasztali s keresztelési sok drága értékes készülékek melyekkel az egyházmegyében a legvirágzóbb egyház sem dicsekhetik, részint ünnepélyünk tárgyai, részint megdicsőült őseik vallásos buzgalmának nyilvános jelei. Hát ezen imaház hányszor, s ki által épittetett ujra az idők sorain, azt nyilván olvashatni ezen márvány szószék aranyozott betüiben a hol ez van: „*Aedes haec sacra, sacro sanctae trinitati deo, aedificata erat ex fundamento, e materialibus ligneis anno 1642, propriis sumptibus illustrissimae ac magnificae dnae Comitissae Mariae KAPI, Renovata vero 1742 sumptibus excell. ac magnific. dni, dni Stephani Comitis GYULAY, de M. Németi, et excell. ac magnifice dnae dnae MARIAE BÁNFI de Lossoncz. Tandem anno 1784, rursus ex fundamento una cum turri e materialibus lapideis, per exiguam, helv. Confessioni addictam Ecclesiam K. Solymosiensem, Sumptibus Josephi Comitis GYULAY, industria curatorum Georgi Ag, et Sigismundi junioris Mátéfi extructa.*“ Ezt az idő vihara megrongálván, saját költségén kijavittatta 1821-ben ünnepélyünk egyik tárgya, akkor már özvegy méltóságos kohányi *KÁCSÁNDY ZSUZSÁNNA* grófnő, de ezt 1834-ben földingás használhatlanná tevén, ezen diszes szent ház nagyobbára, ezen ünnepélyt rendező, s az ősök dicső nyomán járó hálás utód bőkezüségéből épült. —

De ünnepélyünk tárgyai, nem csak a szükséges kellékekkel halmozták el ezen kicsiny egyházat, hanem szorgalmatosan gyakorolták az Isten házát. Szavaim igazolására titeket hivlak bizonyságul, ezen egyháznak öregei, tisztes aggastyánok! kik nekem nem egyszer mondották: „Akkor volt ezen egyháznak aranykora, midőn az Ur napjain,

s más ünnepeken, a dicsőült grófot és grófnét hat-hat fogatu hintón láttátok a templomba jönni s itt buzgóan imádkozni.“

Végre, virágzott ünnepélyünk tárgyainak háza, az által is, hogy *a hazának jó polgárai voltak.* Szinte egy évezred merült az idő végetlen tengerébe, mióta ősapáink, erős karral hazát szerzettek a magyarnak. A hazát szerző ősök dicső nevei közt ott fénylik a *Gyulay* név is, s azóta mindig voltak kik életöket a haza, s a nemzet felvirágoztatására szentelték, mind a katonai mind pedig a polgári pályán. Ünnepélyünk tárgya nem viselt ugyan hivatalt, nem mintha a hivatal kellékei, a bölcsesség, tapasztalás, ő maga megtartoztatás, igazság, kegyelmesség, szorgalom, s ezeknek koronája az isteni félelem benne hiányoztak volna, mert az egek urától mind ezen lelki tulajdonokkal dusan meg volt áldva, hanem meg lehet a hivatalokkal egybekötött kedvetlenségek miatt nem vágyott a hivatal után. Nehéz volna előszámlálni mennyi kellemetlenséggel vannak egybekötve a hivatalok. Mentül magasb a hivatal, annál több méreggel keveri föl az életet. A szegény is kit csak ön bajai fárasztanak, óh mi sokszor könyük között hajtja le fejét, s búval serken, hát a kinek vállain, saját gondjain kivül, idegen terhek is nehezednek, lehet-e sokszoros szenvedések nélkül? — Itt egy biró most okos kimélettel, szelid nyájassággal intézi el a dolgot, s a nép gyávának gunyolja érte, majd a nehezebb kérdésekben s fontosabb ügyekben, szigoruan mondja ki itéletét, s már a nép átkai dühöngve hangzanak feléje. Egy rész jobbját ragadja meg, más rész balkezével foglalkozik. Ha szegény, megvettetik, ha gazdag, irigyen törnek reá. Oh bizony keserű pohár, melyet egy elöljárónak ki kell üritnie. Mondom, meglehet ezek s ezekhez hasonló kedvetlenségek, idegenitették el ünnepélyünk tárgyát a hivatal viseléstől. Mind az által a nyert talentomot el nem ásta, se nem hevertette, hanem azzal hiven kereskedett a haza és nemzet javára, melyet az érdemet méltányolni tudó akkori koronás fő, kamarási rangra való emeléssel jutalmazott.

Nagyon csalatkozik ki azt hiszi, hogy a hazának, nemzetnek csak hivatalban lehet szolgálni. Legnagyobb befolyásu és hasznu embernek tartom ugyan is én a hivatal nélküli embert. Elmellözvén azt, hogy a hivatal soknak a száján egy aranylakat, mely őt szólni nem engedi, csak azt jegyzem meg, a hivatalnok keskenyebb térben van szoritva, s igy müködése is oly széles nem lehet, midőn egy magános embernek határa az egész haza, mely nagy körben ő sokkal szabadabban és sikerdúsabban dolgozhatik. Azonban ne gondoljátok oh hazám nagy reményű fiai, mintha én általánossan a magános életnek elsőséget tulajdonitnék

a hazai hivatalviselés fölött. Nem, sőt köz anyánk a haza nevében szólitlak föl titeket: igyekezzetek magatokat úgy tökéletesitni, hogy a szolgálat azon terhét, melyet valaha a közbizalom teend reátok, haszonnal hordozhassátok.

Ünnepélyünk tárgyai nem szaporitották azok számát, kik éltöket, idejöket, s javaikat, idegen országokban fecsérlik el, s honjukban is angol franczia vagy német nyelven beszélnek, mintha szégyenlenék, hogy ők Árpád ivadéki, nem, hanem távol a nagy világ zsibongó lármájától egy egyszerű helységben lévő jószágukban a családi élet boldogságának, s nagy reményű gyermekeik gondos nevelésének szentelték idejöket, s egész életöket. De ezen boldogságot rövid ideig élvezték, mert a könyörületlen halál a rövid 15 évig tartó családi boldogságnak véget vetvén, az üdvözült grófnéra nehezült házassági élet drága gyümölcseinek nevelési gondja, ki ritka példás keresztényi türelemmel töltött 19 évi özvegysége alatt, azokat a haza, nemzet, s emberiség méltó polgáraivá nevelte.

Igy virágzott ünnepélyünk tárgyainak sátora a szeretet, jó sziv, vallásosság, és jó hazafiság által!

Mire köteleznek mindezen változhatlan sajátságai azoknak, kiknek ma születésük 100-ik évnapját vallásos kegyelettel emlegetjük? — A háladatosságra! De miként rohatjuk le irántok a hála szent tartozását? Hiszen azok kik ezen kis-solymosi reformált egyháznak fönállását annyi áldozattal biztositották, nincsennek többé e földön boldogabb vidékbe, az örök boldogságba költöztek ők, s mig itt voltak is, nem szorultak sem aranyunkra sem ezüstünkre! — Semmivel egyébbel nem bizonyithatjuk be irányukban hálánkat, mint azzal ha

Itt az Urnak házában és szent szine előtt fogadást teszünk, hogy azon erényeket, melyekkel ünnepélyünk tárgyai földi életökben tündököltek, elsajátitjuk, ha háládatos emlékünkbe vésszük, szivünk táblájára irjuk, a már megdicsőülteknek, ezen k.-solymosi reformált egyház iránt tanusitott sokféle érdemeiket. Dicsőitjük istenünket, hogy ezen kicsiny egyházat, a semmivé létel martalékává lenni nem engedte, hanem időről időre támasztott a fényes GYULAY családból, oly pártfogókat, kik ennek ügyét fölvették, s valamint eddigi, ugy az idők sorain lehető fönállhatását is biztositották. — Az a kötelességünk: könyörögjünk Istenünknek, hogy ünnepélyünk tárgyainak, magokhoz hasonló vallásos buzgalmu, a fiui ágon egyetlen ivadékukat sokáig éltesse, a haza, nemzet s vallás fölvirágzására! — Kötelességünk arra törekedni, oly ivadékot hagyhatni magunk után, a mely ne csak óhajtsa az életből minél hamarábbi ki-

költözésünket, hanem akkor is kegyelettel emlékezzék rólunk, midőn sirdombjaink begyepesedve, s alatta földi sátorunk elporladva leend! — Halld meg oh Isten, és teljesitsd óhajtásunkat! —

Ünnepélyünk tárgyai, megdicsőült lelkek! kiknek ma a hálás fiuval születéstek 100-ik évnapját szenteljük, aludjatok, csöndesen aludjatok ama magas domb tetején a sirhalmatokból nött fiatal tölgy hives árnya alatt, azon csöndes álomban, mely a mi szemeinkre is elébbutóbb le ereszkedik!

Jelenlevő minden halandók! kik ezen ünnepélyen részt venni sziveskedtetek! legyen hosszas és boldog éltetek!

Teneked pedig oh örökkévalóság atyja! dicsőség mindörökké! Ámen.

A HÁZI ÉS
ISKOLAI NEVELÉS.

IMA ÉS EGYHÁZI BESZÉD.

A M.-NÉMETI

GRÓF GYULAY LAJOS

UR ÁLTAL,

ÜDVÖZÜLT SZÜLEINEK, NÉHAI M.-NÉMETI

GRÓF GYULAY FERENCZ,

ÉS NEJE, NÉHAI KOHÁNYI

KÁCSÁNDY ZSUZSÁNNA GRÓFNŐ

SZÜLETÉSÖKNEK, SZÁZADFORDULATI NAPJÁN FIUI KEGYELETTEL TARTOTT EMLÉK-ÜNNEPÉLYEN A MAROS-BOGÁTI EV. REF. TEMPLOMBAN 1867. SZEPT. 29-ÉN.

IRTA ÉS SZAVALTA

TOKAJI JÁNOS,

M.-BOGÁTI REFORM. LELKÉSZ.

ELŐIMA.

A mi segedelmünk legyen az atyának, fiunak és szentlélek Istennek nevében! Amen!

Isten, mennyei jó atyánk! kinek bölcsességedről a mindenség szeretetedről az emberiség élete oly ékesen beszélnek, ki valamint egy füszálban, ugy a teremtmények koronája az emberben, megdicsőitetted magadat, kit teremtményeid öszhangzó éneke magasztal; imádó szent érzelemmel járulunk oltárod zsámolyához, magasztalni bölcsességednek, szeretetednek reánk kiáradott áldásait!

Tudjuk jó atyánk, mert tapasztaljuk, hogy te végetlen bölcsességed szerint, minden valóságnak rendeltetése szerint elérhető elegendő képességet adtál. — Te tüzted nekünk is életünk céljául, hogy mi itt e földön téged igazán megismernénk s rendeltetésünk felé folytonosan közelitve megvalósitni törekednénk a célt, melyre minket teremtettél. Te minket a tökéletesség végcéljára hivtál, hogy lennénk itt e földön a teremtmények milliói között a te képed és szivünk — mint akarád — a szeretet hazája lenne. Te minket társas életre hivtál, hogy a hozzánk tartozók sorát a magunkéval párositva, legszebb örömeinket e kedves társaságban keresnők és találnók fel. Te rendelted az emberiségnek a családi élet örömeit, hogy lennénk már itt e földön boldogitva boldogok. Szereteted áld meg minket magzatokkal, kik szivünk örömei, reményei s kiket az emberiség, a haza, és vallás méltó polgáraivá nevelni, kijelentett szent akaratodban is tudtunkra adtad. A gyermekek, jó atyánk, a te ajándékaid, mint szintén a szülői szeretet is; az erkölcsi kötelezteteést gyermekeink nevelését illetőleg tőled vettük; de mit tehetünk mi gyarló halandók ha kegyelmedtől nem erősittetünk. Elszárad a gyenge növény, melyet ültetünk, ha mennyei harmat nem öntözgeti azt, s nem táplálja jótékony eső, mely fellegeidből hull alá. Adj hát nekünk, jó atyánk világos értelmet, hogy gyermekeink szivét minden jóra fogékonynyá képezhessük, hogy nekik tudományt és nevelést adhassunk.

Adj nekünk világos látást, mely által az ő valódi javukat, a hamistól, biztos jólétöket az ingatagtól megválasztani birjuk, hogy önthessünk gyermekeinkbe nemes szellemet, szilárd akaratot a jóra, igazra. Adj nekünk kegyelmet, hogy a szükséges türelem, gyöngédség, és szelidség soha ne hiányozzék nevelési rendszerünkből, s végig kitartók legyünk, legszentebb kötelességeink teljesitésében!

Fogadd kedvesen mennyei atyánk, szivünk kegyeletes érzelmeit midőn egyházunk buzgó pátrónusa b. e. szüleinek, kik most az igazak álmát aluszszák, születésök százados emléke alkalmából hálát mondunk neked, hogy őket nemes tetteikben élőket, anyaszentegyházunk gyámolaiul ezelőtt egy századdal születni engedted. Ime jó atyánk! hálás szivvel, szivünk kegyeletes érzelmeivel szenteljük meg emlékőket. Te akarád, hogy „*a nagyok fényljenek, mint az égnek fényessége*“, hogy buzgó vallásossággal, s a nevelő intézetek alapitása, gyámolitása által, az emberiség, s a jövőkor előhaladására üdvösen munkálódhassanak. A te jó lelked működik a háladatos utódokban is, midőn ők e vezérfényt követik, jótékonyan hatni kivánnak, a fejlődő emberiségre, hogy mint áldást osztó napok, meleget és fényt, ész- és szivképzést eszközöljenek közöttünk. Oh vedd kedvesen jó atyánk, ha életökre s nemes intézményeikre áldásodat könyörögjük.

Legyen a te áldásod s kegyelmed egyházunk minden buzgó tagjain, kik a népnevelés szent ügyét szivükön hordozzák, s annak előmozditására áldozni is készek. Hagyd virágozni közöttünk az iskolákat, az emberiség ezen veteményes kertjeit, a templomok előtornáczait, hogy azokban és azok által *terjedjen a te országod!*“ Amen.

A házi és iskolai nevelés.

Emlékünnepélyi egyházi beszéd.

Alapige: „Atyák, neveljétek a ti magzataitokat a tudományban, és az Ur beszédének intésében.“ *Szentkönyv. Pál Eféz. VI.*

Ünneplő szent gyülekezet! Kegyeletes szent tartozás teljesitésére gyültünk ma össze. Egyházunk buzgó alapitóinak születési százados emlékét megujitani, s háladatos érzésekkel föltenni a porladozó tetemeket fedő koporsókra a szeretet, kegyelet, és valódi érdem koszoruját. Ez a mi mostani kedves kötelességünk. S habár érzem, hogy e nemes tartozás teljesitésére gyenge kezeim erőtelenek, még is azon tudat, hogy a ti buzgóságtok által támogattatom, erőt kölcsönöz igyekezetemnek.

Igen, kedves atyámfiai! m.-németi, méltóságos gróf *Gyulay Ferenczneknek* és neje méltóságos *kohányi Kácsándy Zsuzsánna* grófnőnek a mai napon születési százados emlékét kegyelettel ujitjuk meg, mert ők voltak azon hitbuzgó kegyesek, kik egyházunknak alapját, jövőjét, bőkezü adományaikkal nemcsak megvetették, de biztositották. Ez a hely, hová e templom épült, a lelkészlak és melléképületei, az iskolatanitó- és harangozó-lakhelyisége, mind, a néhai b. e. gróf és grófnő kegyes hagyományából vannak. Nemes szivök kegyes érzéseit kiterjesztették, a lelkészi és tanitói fizetések jobbitására, midőn a rendes pártfogói adományon felül — mely már magában is jelentékeny kegyelet — a m.-bogáti malom szombati vámját, a lelkész és tanitó tartásra kiadatni kegyesen rendelték. — Oh mi szép, mily követésre méltó szép példa ez! mennyire megérdemli, hogy egyházunk mint szent tartozást hagyja hátra az utókornak, ezen kegyes jóltevők emlékének hálás tiszteletben tartását.

A dicsőült elődök méltó utóda m.-németi méltóságos gróf *Gyulay Lajos* úr, egyházunknak élő oszlopa, jóltevője, szive kegyeletes fiui érzelmeitől indittatva, tovább kivánja folytatni b. e. szülcinek jótékonyságát, és egy *M.-Bogáton* fölállitandó népiskola megállapithatására cél-

szerü helyiséget igérni kegyeskedett. Kedves kötelességemnek ismerem, ezen ajánlatot tudomástokra hozni, annyival is inkább, mert meg vagyok győződve, hogy kegyes jóltevőnk, ezen felállitandó népiskola által megakarja örökitni eddigi jótettek által amugy is fényes nevét, emlékét, önmaga, s b. e. szüleinek, midőn a nevelés szent ügyének lelkétől áthatva, ezen szinte ezer lelket számláló egyházban a népiskola felállitásáról kegyesen intézkedik. — Jól esik hinnem, hogy a nemes szándokot e buzgó igyekezetet, zálogául veszitek a méltóságos gróf világos látásának, nemes szivének, ugy szintén b. e. szülei-iránti kegyeletes érzületének. Jól esik lelkemnek azon remény, hogy ti, bár anyagi szegénységteket nem tagadhatjátok, ily buzditó kezdeményezést, legalább két osztályu fiu-iskola alapitására, épitésére, egész erőtökből igyekeztek magatok is kellő eredményre juttatni. Ne lankadjon tehát k. a.! a mi buzgóságunk, ne maradjunk távol, a minket régen megelőzött testvérgyülekezetektől, értsük meg a kor intő szavát, értsük meg az apostoli intést, mely a gyermekek helyes nevelését tüzi ki a szülék nagy feladatául. Igen, keves szülék! az isten reátok drága kincseket bizott gyermekeitekben, becsüljétek meg e kincseket, azoknak czélszerü neveltetéséről lelkiismeretesen gondoskodjatok, nehogy gyermekeitek haragját, s az emberiségnek átkát vonjátok magatokra hanyagságtokért. Erre serkenti a nagy apostol szent Pál, a keresztyén szüléket mondván: *„Atyák, neveljétek magzataitokat a tudományban és az ur beszédének intésében.“*

Az apostoli intés a gyermeknek *ész* és *szív* képzését köti a szülék szivére, midőn azoknak a *„tudományban“* mi az *ész* tárgya, *„és az Ur beszédének intésében“* vagy a *vallásban*, neveltetését, mi a szív és lélek nemesitése jobbitására határozólag befoly, ajánlja. — Ebből kiindulva meg akarom mutatni, hogy a gyermekeknek az apostol által ajánlt *ész*- és *szivbeli* képzést megadni hivatva van.

I. *A szülei ház.*

II. *Az iskola.*

Az Istennek lelke vezéreljen minket!

* * *

I. Ti vagytok kedves szülék az apostoli intés által hivatva legelébb, hogy gyermekeiteket, szivetek ezen örömeit, reményeit, neveljétek, a szivképzést nekik megadjátok. A szülei ház, kell hogy a legelső iskolája legyen a gyermeknek! — Mikor az ember e világra születik, habár isten képét viseli is, gyarlóbb, tehetlenebb az állatnál. Azon fölséges tehetségeknek, melyek az embert az oktalan állatoktól megkülön-

böztetik, még csak reménycsirái sem mutatkoznak rajta. A legutolsó bogár is, a természeti ösztöntől vezettetve, erejét, tehetségét használni tudja; mi hasznos, mi káros neki? meg tudja különböztetni s választani. A hangyák — anélkül hogy tanulták volna — fölépitik házaikat, a méhek bámulatos művészettel rakják sejtjeiket, s jobban ismerik a méztartalmu növényeket a legtudományosabb füvésznél. — És, midőn a természet minden állatot rendeltetése szerint megélni elvezérel, élelme megszerzése s magavédelmezésére megtanitja, az embert — mint erkölcsi szabadságra hivatottat — önerejére utasitja, hogy emberi méltóságát kivivja magának. Az ember születésekor sem eszesnek, sem erényesnek nem születik; de magával hozza a tehetséget azzá lehetni. Keblünkbe hordozzuk az isteni szikrát, a lelki eröket, a tehetségeket, melyeket kifejteni a nevelés föladata. Mikor a gyermekben az ész ébredő világa kezd kitünni, mindent a mit lát megnézni, tapogatni szeret, hogy azokról ismeretet, tapasztalatot, vagy hogy igy fejezzem ki magamat, „*tudományt*“ szerezzen magának. A gyermek rendesen mindennek okát kérdezi, miért van ez? vagy amaz? igy, vagy ugy? — Az okos szülék kötelessége, soha ki nem fáradó türelemmel a gyermek tudvágyát kielégiteni. Mennyi tárgy és alkalom van arra, hogy a legszegényebb szülék is gyermekeiknek ily uton tudományt adjanak. Az évnek minden szakasza, a természetben minden érzékelhető tárgy, elég anyagot szolgáltat, a szüléknek, gyermekeiknek értelmi erejét, nevelni, az azokról való beszélgetés, és magyarázat által. Továbbá a szülék ismertetik meg a gyermekkel, mi a jó, mi a rósz. A szülék tanitják meg öket a mások jogainak tiszteletben tartására. A szülék értetik meg a gyermekekkel: mi a kötelesség s mind ezeket olyan egyszerüen, hogy bár melyik gyermek felfoghatja. — Hát a szenvedőkön szánakozás érzetét, a nyomor alul fölsegélése kötelességét, a szülék iránti tisztelet és szeretet érzését, az engedelmességet, kiktől tanulják meg. Az értelmes szüléktől legelsőbben, kik mindenben irányadók a gyermekek ész- és szivképzésére nézve. Fontos tehát, s kétség kivül terhes is a szülék feladata. Ti vagytok, kedves szülék! hivatva arra, hogy a romlatlan lelkü gyermeket, a rosz példák látásától megóvjátok, s főleg nektek kell igyekezni, hogy a gyermekek előtt botránkozásra okul ne szolgáljatok. A gyermek — mint tudjátok — mindent utánoz, ha a szülei háznál rendetlenséget, munkátlanságot, tisztátlanságot lát, többnyire ő is rendetlen, munkátlan, tisztátlan leend; ha a gyermek szülei dobzodók, mámorosok, fajtalanok, gyakran maga is hasonló leend. De ha a gyermek szülei házánál rendet, takarékosságot, munkásságot, mértékletességet, békés családi életet

békés családéletet látott többnyire maga is rendes, takarékos, szorgalmas, mértékletes, békés életü leend. Boldog azon gyermek, ki szülei házánál mindig csak jót, szépet és nemest láthat, kinek szivére mérget nem öntenek a rosz példák! Nagy felelőség fekszik hát szülők, a ti sziveteken. A gyermek jövendője, nemcsak, de a jövő emberi nyom, boldog vagy boldogtalan sorsa a ti kezetekben van letéve. Teljesitsétek hát kedves szülők az apostol intését: „*neveljétek magzataitokat a tudományban és az ur beszédének intésében!*“

Azon időszak, melyben a gyermekek az izzasztó nehéz munkára még erőtlenek, épen azon időszak az, melyet a gyermekek ész és szivképzésére kell forditani. A gyermekkor évei teszik a vetésnek idejét, az egész élet boldog, vagy boldogtalan folyásának alapját. Tudjátok, ti a tapasztalásból, hogy a ki a kellő időben jókor nem vetett, az nyárban aratni nem fog. Vegyétek tehát szivetekre az apostoli intést, mert ha volt valaha szükség arra — pedig mind e volt a legszükségesebb — ugy bizonyára most van arra legeslegnagyobb szükség, midőn ti is e haza polgárai vagytok, midőn a szellemi és polgári ujjászületés korszaka annyi édes reményekre jogositja szivünket, hogy a *nép* is — a földmivelő népet értvén — a müveltség és tudomány azon fokáig emelkedjék, hol becsülettel megálhasson, a müvelt világnak hasonló sorsu polgárai sorában. „*Elvész az a nép, mely tudomány nélkül van.*“ — Ezt mondja *Hoseas* próféta is. —

Kiszámithatlan horderejü tehát a gyermekek nevelése körüli gondoskodás szent kötelessége. Minthogy azonban ezen gondoskodásra, sokszor önhibájokon kivül, sokszor az élet egyéb gondjai miatt elégtelenek a szülők teszik ezt helyettök.

II. *Az iskolák.* Ezek az ész- és szivképzésnek, a vallásos érzelmek kifejtésének mühelye, az emberi boldogság elősegitő eszközei, a nemzeti fény és jóllét alapjának magvetői. Itt fejlesztetik a gyermek értelme, s gazdagittatik, egy egész életre kiható hasznos ismeretekkel. A mi a természetnek a nap, azok az emberiségre nézve az iskolák. Innen terjednek szét a tudomány fénylő, melegitő, termékenyitő sugárai, az emberiség mezejére áldást hozólag. Mint a világ nap nélkül, sötét, kietlen, pusztává, ugy az emberi társaság iskolák nélkül, rendetlen zavarnak, sötét barlangjává lenne. A történelem bizonyitása szerint, minden ország és nép, abban a mértékben volt boldog belőlről, hatalmas kivülről, a melyben iskolái virágoztak. *Görögország* és *Róma* a maga nagy müveltségét, fényét, dicsőségét, iskoláinak s tudósainak köszönheté. *Helvetiának*,

Hollandiának, Poroszhonnak, a kicsiny *Szászországnak* virágzó jólléte, fénye és hatalma, jól rendezett számos iskoláinak eredménye. Nekünk is — hála Istennek! — több szépen virágzó iskolánk van, melyekben a tudományosabb, terjedelmesebb kiképzés eszközöltetik, de fájdalommal kell bevallanom, hogy népiskoláink nincsenek, vagy legalább nem olyanok, mint rendeltetések szerint lenni kellene, nem is oly számban, hogy arra büszkék lehetnénk! — Pedig ha a tudományos intézetek, tanodák szükségesek, s boldogitó befolyásuk vitatáson felül áll; bizonyára ezek sorában méltó helyet foglalnak el, az alsóbb, gyermeknevelő ugynevezett *elemi* népiskolák, a milyent akarunk mi is — Isten és a ti buzgó segitségtek mellett — fölállitni! — Az ilyen elemi iskolában szerzik meg a gyermekek az olvasás, irás és számvetés tudományát, s ezen előismeretek mellett — ha a gyermek szorgalma is hozzájárul, kivivhatják magoknak azon állást, hogy az elgyengült szülők gyámolai, családuk felemelői lehetnek egykoron. Bizony higyjétek el kedves szülők, hogy nagyobb kincset, biztosabb örökséget, nem hagyhattok gyermekeiteknek, mintha őket nevelitek s az iskolában növeltetitek! Kérdezzétek meg bár azokat, kik közületek olvasni, irni, számolni és énekelni tudnak, mennyiért adnák ők a birtokukba levő tudományt, s bizonyosan válaszul nyeritek, hogy földi vagyonuk nagy részétől inkább megválnának, mint kevés tudományuktól. — Igen, kedves atyámfiai, az ekeszarva mellett is hasznos és gyönyörüséges az olvasás, szükséges a jegyezgetés, és kikerülhetlen a számitás. Az adás-vevés, másokkal tett egyezkedés alkalmával igen nagy hasznát vehetitek, s e nélkül sokszor károsodásnak, s boszuságnak teszitek ki magatokat. Tanittassátok hát a ti kedves gyermekeiteket, hogy ily keserü leckéktől megkiméltessenek. De nem csak az olvasás, irás, számolás és ének, hanem egyéb hasznos ismeretek is tanittatnak az iskolában. Itt tanulja az édes anyai nyelvet, a maga kedves hajlékonyságában a gyermek, itt ismerkedik meg hazájának multjával, nevezetesb emberei történetével, itt tanulja meg helységének, országának, s rendre más országoknak fekvését, nagyságát, népességét, s egyéb nevezetességeit ismerni. Lelkes igyekezetet, szorgalmat kell tehát a gyermekek tanittatására forditani, intézeteket, iskolákat kell alapitni, épitni, melyekben a gyermekek észképzése, az értelmesedés, világosodás, eszközöltessék, s a melyek a tudatlanság, babona, előitéletek, lassankint és okosan való kiirtására, jótékonyan hassanak, hogy igy a szabadságra hivatott nép a hazafiui jogok birtoklására méltóvá tétessék, vagy szent *Jánossal* szólva: „*Az igazságot megismervén az igazság tegye öt szabaddá.*“ (Ján. VIII. 34.)

Az észképzéssel járjon karöltve a *szivképzés* is, s a mint világosodik a fő, ugy melegüljön a sziv is. — Ennek eszközlésére vannak hivatva az iskolák, mert a tanulás, tudomány tulajdonképen nem czél, hanem csak eszköz, egy sokkal nagyobb és fölségesebb czélra, az erkölcsi tökéletesedésre. A kis gyermek, midőn az iskolába belép, rendszerint ártatlan tiszta lelket, eleven könnyü elmét, s meg nem vesztegetett szivet viszen be oda. Az ő lelke mint a lágy viasz, minden benyomásnak enged, s a tanitó ügyes kezétől feltételeztetik hogy belőle angyalt, vagy ördögöt formáljon. Az iskolában hintetnek el a gyermeki szivbe az erkölcs magvai, itt buzdittatik föl ártatlan lelkök, minden szép, jó és dicséretesnek szeretetére, itt szoktattatnak kellő időben az engedelmességre, mert addig kell hajlitni a fát mig vesző — szoktuk mondani, az alázatosságra, szelidségre, emberbecsülésre, jó rendre és hasznos munkásságra, szóval mindazon soknemü kötelességekre, melyeket majd az életben teljesitniek kell, hogy jó emberek, igaz hazafiak, közhasznu polgárok lehessenek.

Az igazán világosodott s erkölcsös ember *vallásos* is. Az iskolai nevelésnek iránya: *a gyermekek erkölcsi és vallásos nevelése.* A mi a harmat a virágnak, az éltető napsugár a növényeknek, az a hit, a vallás a léleknek. Ezért van nekünk szükségünk elemi népiskolákra, hogy azokban a még ártatlan gyermeki sziv az igazi vallásosságra, a helyes buzgóság és kegyességre felserkentessék, szoktattassék. Nevezetesen mi protestansok, iskolák nélkül el nem lehetünk, mert vallásunk lényeges elve ez: „*Mindeneket megvizsgáljatok, és a mi jó azt megtartsátok.*“ Nálunk a szent könyv a nép kezén forog, s mi papokul serkentünk titeket, hogy: „*Olvassátok s vizsgáljátok az irásokat!*“ — Oh kedves atyámfiai! mily fölséges dolog lenne, ha a mi hitünk sorsosai vallásunk lelkétől áthatottan, zsoltárral jönnének a templomba, itt mindnyájan énekelnének, s azután a papot értelemmel hallgatnák, akkor lenne a mi egyszerü Istentiszteletünk vonzó, vallásunk erős és virágzó, akkor szeretnék én egész lelkemből, egy ilyen értelmes népnek predikálni, akkor esnének szavaim igazán termékeny jó földbe! Forró óhajtásaimból nem feledek ki egy felekezetet sem, nem feledlek téged *édes hazám.* Jövel, oh jövel te boldog idő, midőn e drága haza vérrel szentelt földén minden falu kebelében, jól elrendelt népiskolák lesznek! mikor az értelmesedés és világosodás olyan közönséges lesz, hogy mindenki irni, olvasni tud mikor minden szüle érteni fogja hivatását, s ön maga képes lesz családjának megmagyarázni, mivel tartoznak ők Istennek, királynak, magoknak és a hazának — — — akkor a menny örömeiből is szeretnék még

egyszer visszajönni a müvelt boldog hazába, hogy annak szent földjére a legtisztább öröm édes könyüit hullassam.

Hozzátok szólok azért atyák, anyák! szép a ti hivatástok, a természet az emberiségnek képzőivé tett titeket. A ti kezetekből várja a haza a jó polgárt, az emberiség a jóltevőt. Hol lehet szebb kötelesség a tiéteknél? Ott van a csecsemő karjaitok közt, egy határtalanul terjedő, egy derült vagy véres jövendő áll előtte, sorsa a ti kezetekbe van letéve, akaratotoktól függ egy embernek — Isten legdicsőbb teremtményének — boldog vagy boldogtalan jövendője, egy alattvalónak hűsége, vagy hűtelensége, egy polgárnak erénye, vagy bünei. A nagy alkotó kertjének egy virága van a ti ápolástok alatt, s kényetek szerint fejlik bájos virággá, vagy férges gyümölcscsé; vigyázzatok a reátok bizott kincsre, megcsalni a hazát, elrabolni az emberiségtől a jóltevőt, vétkes kézzel rombolni össze az Isten legdicsőbb teremtményét! hol reméltek könyörülést ily vétekért? hol nyugalmat ily bűnökkel terhelt öntudattal? — Nevéljetek hát gyermekeiteket jókor, mig lelkök fogékony, *a tudományban és az ur beszédének intésében, azaz a jó erkölcsökben és üdvözitö vallásban.* Higyjétek el, hogy roppant felelőség terhe fekszik sziveteken, ha gyermekeitek körül Isten rendelését hüen nem teljesitétek. Gondoljátok meg, hogy az erkölcsi és vallásos nevelésnél, mily nagy befolyással vagynak a példák, főleg a roszak. Mert lehet-e képzelni, hogy a gyermek kegyelettel viseltessék a szent vallás iránt, s óhajtozzék az Isten házába, ha látja, hogy atyjának, vagy anyjának kissebb gondja is nagyobb, a templomba menésnél? Lehet-e képzelni, hogy a gyermek tisztelettel, imádással emlegesse a jó Isten nevét, ha atyjától ugyan e szent név káromlását hallja? — De nem füzöm tovább ezen eszméket, mert lelkem elkeseredik, ha a sok templomkerülő, iskolák, egyházak és községek ügyeit számba sem vevő, vallásgunyoló, istenkáromló szülékre gondolok.

Mulhatlan kötelessége azért a szüléknek, gyermekeiket a jóra, a szükséges ismeretekre tanitani, az iskolától el nem vonni, vissza nem tartóztatni, hanem folytonosan és szorgalmatosan járatni. Egy háznál sincs meg az a kedvező alkalom, hogy a szülék, a legjobb akarat mellett is, gyermekeiknek annyi oktatást adhassanak, a mennyi csak egy közönséges embernek is szükséges. Azért kedves szülék, ha kedves előttetek önmagatok és gyermekeitek boldogsága, ha lelketeken fekszik hazánk jólléte, dicsősége, még egyszer felszólitlak a ti érdeketekben is, *gyermekeitek nevelése s neveltetésére,* mert higyjétek el, nagyobb

kincset, tartósb örökséget nem hagyhattok a gyermekeknek *a jó nevelésnél.* De hogy ezt tehessük

Épitsünk iskolát a gyermekek javára, ész- és szivképzések eszközlésére. Fogjunk bátran hozzá ezen nemzeti és emberi nagy szent munkához, s tegyük le alapkövét egy szebb és boldogabb jövőnek. Fogjatok kezet kedves atyámfiai! ekklésiánk buzgó elöljáróival, s főleg egyházunk élőoszlopa, maros-németi *gróf Gyulay Lajos* urral, ki engem ezen eszme megpenditésére oly szivélyesen és buzgóan fölkért, s ki nekünk ezen fontos épitkezésben legfőbb segitőnk, gyámolunk leend.

Ti tehetősbek, halljátok meg adakozásra hivó esdő szózatomat, midőn e központi helyen, hol hazafiui szempontból is, annyira szükséges magyar elemünket, az elkorcsosulás s idegen elemekbe való beolvadástól megoltalmazni, *egy derék népiskolát akarunk fölépiteni.* Ezen vidéknek — fájdalom! — nincs egy jóra való iskolája, mert azon négy-öt négyszögölnyi tér, mely legtöbbnyire fából épült, hat vagy hét láb magasságu falakkal körittetik, hol sokszor a lég, a rosz fütés, vagy fütő eszközök gyarlósága miatt, kiállhatlan, akárminek egyébbnek, de iskolának nem nevezhető. Nem csoda tehát, ha ily gazdálkodás mellett, a nép tudatlanságban marad, ha minden roszban annyira elmerül, hogy emberi nevezésre is alig érdemes, nem csoda, ha azon kivül, hogy a vallás iránti buzgóság naponkint fogy, a gyülekezetek szivéből még az elkorcsosulás veszedelmének is ki van téve a nép, s fájdalommal kell bevallanom, miként itt közelemben is vagyon két község, melyben a magyarok, magyarul beszélni nem tudnak! Nem ócsárlás indokából emlitem föl e szomoru valóságot, hanem azon atyai aggodalom, melylyel minden lelki atya viseltetni tartozik nyája iránt, s azon honfiui szorongás melylyel nemzetemnek adósa vagyok, adta ajkaimra a panaszt. Halljátok meg hát, kérlek, esdő szózatomat, ti gazdagabbak, ti földnek urai! Istenek vagytok ti a földön, használjátok hát az istenülhetés eszközeit nemes czélokra, népnevelő iskolák épittetésére!

A maros-németi mlsgs gróf *Gyulay Lajos* ur által megpenditett népiskola felállitásának eszméjével, ha az, mint erősen hiszem és óhajtom, valósuland, föl leend téve a korona az ő b. e. szüleitől tett intézményre is, mely volt egyházunk megalapitása; mert egyház és iskola! ez a kettő elválhatatlan, 's csak együtt áldásos munkások; sőt annyira lényeges kiegészitője az iskola a templomnak, hogy annak halála, ennek rombadülését eredményezné. *Ezért hiszem!* sőt kérem erre az ég urát! — *hogy e mai nap, midőn b. e. gróf Gyulay Ferencz és kegyes neje b. e. kohányi Kácsándy Zsuzsánná*-nak születési százados emlékét ke-

gyeletes szivvel megujitók, s azt ily szent czél valósitásával hoztuk kapcsolatba, *a késö maradék emlékében és áldásban marad!!!*

Legyetek immár áldva kedves atyámfiai, egyen-egyen és mindnyájan! A szeretetnek Istene adjon erőt, hogy ezen szent érzelmeknek és kegyes gondolatoknak, melyek ez órában kebletekben támadtak, s szivemnek is forró ohajtásai, valósitói lehessetek! Amen!

UTÓIMA.

Vedd kedvesen, jó atyánk! szivünk kegyeletes érzelmeit, midön elhunyt és élő jeleseink érdemeiről megemlékezénk, és szálljon áldásod azon magvakra, melyeket tebenned vetett bizalommal hintettünk el! Ámen!

AZ IGAZNAK EMLÉKE ÁLDOTT.

IMA ÉS EMLÉKBESZÉD,

A M.-NÉMETI

GRÓF GYULAY LAJOS

ÚR ÁLTAL, FELEDHETLEN SZÜLEINEK, NÉHAI M. N.

GRÓF GYULAY FFRENCZ

ÉS NEJE KOHÁNYI

KÁCSÁNDY ZSUZSÁNNA GRÓFNŐ

SZÜLETÉSÖKNEK EMLÉKÉRE RENDEZETT SZÁZADOS ÜNNEPÉLYEN A N.-PACALI REFORM. TEMPLOMBAN 1867. ÉV SEPT. 29.

ELŐADOTT

TOTH IMRE,

N.-PACALI EV. REF. LELKÉSZ.

ELŐIMA.

Nagy Isten! alkotója az egész mindenségnek! Ura, föntartója, nemcsak azoknak, melyeket kezdetben hatalmas szóddal létre hoztál, hanem mind azoknak, melyeket azóta egyik percz a másik után szül! Mindenhatóságodat hirdeti a föld, általad megékesitett füveivel, virágaival, azt hirdetik az egek pompázó csillagseregeikkel, a szelid fényt árasztó és vakitó sugárokat lövellő világokkal! —

Oh de könnyü ködként elszállanak ezeknek néma dicséretei, ha kezed remekmüvét, az embert tekintjük meg, kiben öszpontosult mindenhatóságod minden teremtményeket éltető szikrája. Ez által emelkedik ő fel — az egekre, ez által hevül nemes tettekre, ez által tör egykor föl hozzád az örökkévalóságba is!

Erőtelen, romlandó testtel kötötted ugyan egybe ezt a földi rövid életben, melyet elviselvén a földdel atyafias nyomoruságok, enyészetre, végre halálba borul. De a töled származott lélekre nézve nincs halál. A portestet beárnyékoló enyészet homályából, örök fénysugár kel ki, s köriti az angyali lelkek dicséretei között, égi honába emelkedő lelket! —

Végtelen fölség! lelkeknek atyja! add, hogy a földi életet, mely előhajnala a földi semmivélétel után következő — soha meg nem homályosodható örök nappalnak — ugy folytathassuk, hogy jövendőben méltó tagjai lehessünk a te nagy nevednek *allelujáját* zengedező mennyei seregnek!

Te vagy az, oh örökvalóság, ki nemcsak földi lételéről gondoskodol az embernek, hanem örök üdvösségéről is! És hogy erre eljuthasson, állitasz időről-időre egyéneket, kik az arra eljuthatás utait könnyiteni, eszközeit előállitani szives igyekezettel, vallásos buzgósággal törekednek! —

Ime egyben gyültünk most is, hogy oly nagy neveknek emlékét ujitsuk meg, kik jótékonyság által áldásban hagyták azt közöttünk. —

Add oh uram! hogy magas példájok többeket is lelkesitsen, buzogni szent fiad által alapitott anyaszentegyházunk fölvirágozásáért! — Add, hogy mindnyájan követői lehessünk a napként tündöklő erényeknek! — Add, hogy egymást serkentve, boldogitva eljuthassunk az örökkévalóságba! Ámen!

Az igaznak emléke áldott.

Emlékünnepélyi egyházi beszéd.

Alapige: „Az igaznak emléke áldott."
Szentirat. Péld. X. 7.

Úgy tetszik, mintha látnám azon ünnepélyes menetet, mely pár nap előtt, szent tisztelettől áthatottan vonult a maros-németi megujitott imaház felé. Ugy tetszik, mintha látnám a menetet, letelepedni az Urnak zsámolyán, az emlitett imaház belsejében. Ugy tetszik, mintha látnám ott a figyelmetes arczokon az égi vonásokat, hű kifejezőit a vallásos és kegyeletes érzéseknek, melyek áhitatos keblöket e perczben elfoglalák — mert e kettős czélra gyüjtötte őket össze a vallásos jeladás. S ugy tetszik, mintha az elvonult és letelepült menet előtt, ott látnám az emlékben is tisztelt gróf *Gyulay* család érdemdus nehány tagját, s közöttük kiválóan, azt, ki előidézője ama kettős czélu ünnepélynek.

Nem czélunk nekünk, s nem is osztozhatunk mi ez áhitatos kebleket hevitő lelki örömben. A mennyei atya iránt tartozott tisztelet, és hála malasztjait szólja ott a száj, kegyelmeért, mely szerint alkalma lehete kiékesitett falak között zengeni el olvadékony énekeit, s rebegni el a sziv mélyéből felbuzgó kegyes imáit.*) Minket, s velünk együtt nehány e czélra fölhivott egyház hiveit, az ő egyben gyülésök második tárgya, m.-németi gróf *Gyulay Ferencz* és Kobányi *Kácsándy Zsuzsána* grófnő születésök százados fordulatának emléke kell hogy elfoglaljon. A ti áldott emléketeknek legyenek hát szentelve jelen egyben gyülésünknek nehány perczei, kik 100 évvel elébb nyertétek a tisztelt grófi családban azt az életet, melyet a nemes jótékonyság gyakorlása és föntartása által tettetek közöttünk emlékezetessé. Sirhalmaitokhoz siet e perczben lelkünk, az emlékezet szárnyain, hogy ott, mint a hajdani ke-

*) A százados ünnep a *M.-Németiben* megujitott imaház fölszentelésével volt egybe kötve.
Tóth Imre.

resztyének kedveseik sirdombján, hacsak egy rövid órát is szenteljünk áldott emléketöknek! — Oh miért is ne vágyakoznánk mi megjelenni kedveseink temetkező helyén? Hiszen ott vannak a mi legkedvesebb kincseink, ott pihennek legtisztább szeretetünknek tárgyai, mint az elhintett magvak, az aratás nagy napjára, az örökkévalóságra megérendők. Miért ne közelednénk hamvadó, vagy már elporlott maradványaihoz, azon jóltevőknek, kiknek nevei áldással emlegettetnek ma is közöttünk, általunk!

Ez gyüjtött egybe minket ez ünnepélyes órában. De mig e tisztünknek teljesen eleget tennénk, a szent leczke szavait, egy kevéssé kiszélesitve, lássuk: *emlékünknek halálunk utáni fönmaradása reánk, másokra s azok erényére nézve, mi hatással van?*

* * *

Hálásan emlegettetni, az utó kor nemzedékeitől akkor is, midőn mi a több nyugvó porok között az enyészet éjében hamvadunk, olyan vágy, melytől a por nagyra törekvő fia szép és nemes tettekre hevül. Saját szivünk eredeti természetén alapul ez, és az a remény, hogy vágyunk teljesedik, hogy nevünk holtunk után áldással emlegettetik — hogy sirhantunkra nefelejtsek ültettetnek, s a fiak, s a fiaknak fiai, s azoknak unokái áldást mondanak szendergő poraink fölött, megédesiti nekünk a halál keserü pillanatát is, és azt cselekszi, hogy nyugodtan szálljunk le a semmivé lét tartományába.

Sokféleképen lehet emlékben hagyni nevünket magunk után. De mit ér, ha a késővilág nem tud rólunk többet annál, hogy mi is voltunk nehány évig az élők között? Ki csak nevét kivánja ismertetni a maradék előtt, metsze be azt egy — hosszabb ideig fönállást igérő élőfa törzsére, vagy vésse be az enyészettel daczoló márvány sziklába, vagy irja be mélyen vaspennával örök állandóságúnak hitt kőhegy tömör oldalába. Talán később megállapodik ott valaki, s olvasni fogja, hogy ekkor és ekkor élt egy halandó, ilyen és ilyen nevü. Óh, de jön nehéz idő, sulyt villám, és az iszonyu erőtől meghasgatott élőfa kiszárad, porba dől, s vele együtt a metszett név is! Oh de a vészekkel terhelt évek egymásra nőnek, és az idő romboló keze elporlasztja az erős márványt, s vele együtt a bevésett nevet! Oh de — mert nincs állandóság — az elemek irtózatos fölháborodásában megtörik a sulyegyen, feneketlen mélységüvé nyilik az iszonyuan megrázkodott föld, és a roppant szikla nehéz sulyával hull abba le. Keresd, az abba nagy erővel bevájt, nevet,

magasan csaptak össze fölötte a habok, és a megszaporodott viztömegben a név betüi nem olvashatók! —

Ámde tegyük föl, hogy az idő vihara számos időkig kedvez a metszett és vésett neveknek, mit tud benne a késő kor: erénybarátja vagy bünnek nyomoru rabja volt-e az, kinek nevét olvassa, mert sok gonosz *Nerok*-ról beszél a világ, de tényeiktől utálattal fordul el, s gyalázatbélyeget süt rájok az emlékezet, mig a kegyes *Titus*-ok neve áldással emlegettetik. Több hát az a mit mi kivánunk, mert mi azt kivánjuk, hogy áldással emlegessen a maradék, s nyughelyünk fölött megállván, igy sohajtson föl: Egy páratlanul gondos atyának, egy ritka hüségü és szeretetü házastársnak, egy kitünő jellemü polgárnak, egy nemzetét boldogitó honfinak, egy vallása iránti buzgóságát gazdag jótékonyságával bebizonyitott kegyesnek hamvai nyugosznak itt!

Semmit nem óhajt szivünk annyira, mint tudni, vagy legalább remélni, hogy mi, ha legördül is egykor életünk függönye, nem feledtetünk el azonnal a maradéktól, hanem emlékben élni fogunk tovább is, s nevünk áldással emlegettetik. Mélyen fekszik szivünkben ez a kivánság. Halál! semmivélétel! elfeledtetés! mind olyan dolgok, melyekre borzadás nélkül nem gondolhatunk. Az ember természete végtelenségre törekszik s arra, hogy azon néhány évvel, melyben e földön munkálódunk, szenvedünk, remélünk, munkáinknak s életünknek vége ne legyen. Ez a mi legbuzgóbb óhajtásunk. Kezeink megmerevednek a halálban, de mi akkor is munkálkodni akarunk, szivünk dobogása megszünik, de mi akkor is emlegettetni akarunk, szeretettel kivánunk emlegettetni az unokáktól még akkor is, mikor már rég az ideje, hogy kiléptünk az élők sorából. Ti mausoléumok! gulák! koloszszok! hányszor akarták a magokat halhatlanitni kivánó halandók általatok adni át nevöket az utókornak, s azt ha lehet örökitni?! — Ne ócsároljátok emberben ezt a halhatlanságra törekvés ösztönét, az igazság vértje alatt oltalomra talál az, mert nem lehet méltányosabb kivánság mint az, hogy emlékünk ne töröltessék el mindjárt halálunk után, hanem annak fönmaradása legyen némi jutalma annak, hogy mi e földön munkálkodtunk. És hogy ezen érdemeink az utókor itélőszéke előtt megismertessenek, hogy a hü emlékezet által erényeink hervadatlan babérral tiszteltessenek meg. Ez a kivánsága szivünknek épen oly igazságos, mint természetünkbe mélyen beplántált.

Nagy hatással van az embernek ezen természeti törekvése a mások erkölcsiségére, erényére nézve is. A magas erények példája — ha

csak általadásból ismerjük is azt — hasonló egy szent tüzhöz, mely fölmelegiti a szivet s mennyei szikrát gyujt föl abban. És a mi az ilyen fönmaradt erényben szép, t. i. a késő világnak becsülése, szeretete, hálás emlékezetre buzditja az élőket, s hathatósan serkenti az ilyen dicsőség után való törekvésre. Magas szent gondolat ez, hogy mi nem halunk meg, hanem fönhagyott jó emlékünk által nem szününk meg munkások lenni embertársainkra nézve, és őket akkor is serkentjük a jóra, mikor már rég elporlottunk. Szóljon a ti szivetek k. a. mondjátok meg, ha vajjon az elhunyt dicső elődök vitézségére, hazafiságára, kegyességére való emlékezet, nem szerez-é sokszor örömérzést szivetekben, nem fogja-é meg mintegy kezeteket, hogy az elhanyatlás, elnyomatás, elfelejtés napjaiban végkép el ne essetek, nincsen-é veletek bátoritólag mint hatalmas nemtő, midőn az önhasonlesés alacsony számitásai, igaz jogaitokból kivetkőztetni akarnak, hogy földúlt jólétetek romjaiból gyüjtsetek erős torlaszokat, melyek felfogják, s öldökölve szórják vissza a reátok irányzott halálos csapásokat? Igaz, rég porladozó, de emlékben ma is élő dicső elődök! a ti nemes erényetek fénysugárai világositják meg nekünk a pokoli fondorkodások sötétét, azok lelkesitnek megvédni a mi igaz, a mi jog. És ezen irányt — rövidre szoritva — csak ugy szerezhetitek meg, ha nemes, hiv, közhasznu tettetek által magatokat másoktól megkülönböztetitek. Ki mindent csak magáért másokért pedig semmit sem teszen, miképen remélheti, hogy nevét áldással emlegeti a maradék. Nem, az ő szemei elhunynak, és a mint befedi őket a sir pora, már elfeledtetnek. Ellenben él az, ki azon a helyen, melyre őt a gondviselés állitotta, hiven, nemes buzgósággal munkálkodott, s nem annyira saját mint a közjóra czélozott. Megdicséri őt halála után a jó a mit cselekedett, hálásan emlegettetik az midőn a hütlenek emléke testökkel együtt végkép megrothad. Legyetek hát nagyok, nemesek, igazak, közjóra áldozók és a késő világ áldani fogja emléketeket, s bár meghaltok is, élni fogtok tetteitekben. Ha nemes tetteitekkel mint megannyi virágokkal ékesititek földi pályátokat, nem hervadnak el azok nevetekkel, hanem kivirulnak évről-évre, századról-századra. És az általatok ültetett élőfáról hálával szedi a maradék az édes gyümölcsöket, áldja azokat a kezeket, melyek azt ültették, és midőn hűs árnyában megpihen, érdemeitekről fog az alatt beszélgetni. Föntartják, hirdetik dicsőségteket azok, kiket örök időre megalapitott jólétben hagytok hátra magatok után. És a késő unokák is áldják hamvaitokat. És ezek kik előtt drága, feledhetlen emléketek, megállván szobrotok előtt, azt fogják mondani: *A legnemesb tetteknek emléke ez!*

De hogy elmélkedésem hosszuságával ne untassalak, szóljunk a jelen századünnepélyről egy pár szót.

Ha azon nagy neveknek, kikkel beszédem folyamában találkozunk, babérkoszoruja, egybeállitói vagy elmondási tehetségemtől határoztatnék meg, félnem kellene: nehogy mig a méltán érdemeseket a kitüntetés csarnokába bevezethetném, feledés sötétével ne homályositsam el. Akár melyik nemét tekintsük meg a jeles tetteknek, mindenikből látunk emlékeztetni egy vagy több *gróf Gyulay* nevet, mind a régibb, mind az ujabb történelemben. Annyi e családból az érdemesek száma, hogy nekem nem abban: hol kezdjem, hanem abban hol végezzem, marad fön a válogatás nagy feladata. De megkönnyitette e munkámat e kegyeletes ünnepélyt rendező gróf urnak hozzám intézett, és ez ünnepélynek czélját és tárgyát meghatározó irata, mely fölmentett azon mélyen tisztelt névsor fölemlitésétől, mely terjedelmével tul menne e rövid óra határán. Elhallgatom tehát azokat, kik vagy a harcz mezején tették nagyobbá nagy nevöket, vagy a tudomány csöndes pályáján vivták azt ki magoknak. Nem emlitem ki volt az, kiről egy költő ugy emlékszik mint egy gyönyörü lelkü gyermekről, s dicsekvésének tartja, hogy az őt atyjának nevezte. Nem emlitem — vagy csak igen röviden — azt kinek neve a vallás és tudomány oltárára adakozók sorában mindenütt az elsők között tündöklik, hanem föladalomnak megfelelőleg

M.-németi gróf *Gyulay József* ur ő nga mint törzsnek nevét emlitem, kinek jótékonyságával méltán dicsekhetik egyházunk. Az ő nevét hirdetik imaházunk erős tornyával, a szilárd anyagból épült papilak alkalmas osztályaival, bőkezüségének tanuja az általa letett, róla nevezett, ma is nemcsak fönálló, hanem szépen megneveltetett *„gróf Gyulay-alapitvány“*, melynek emlitésére kiáltják ez ünnepélyes órára fölgyülekezettek ajkai: *Ez igaznak emlékezete áldott!*

A tartozott tisztelet és hála adójának véljük lefizethetni kamatját, midőn áldással emlegetjük neveteket m.-németi *Gyulay Ferencz gróf* és neje kohányi *Kácsándy Zsuzsánna grófnö!* — Nem ez az ünnepély, mely születéstek századik fordulatának emlékére rendeztetett, hanem jó tetteitek tartja közöttünk áldásban emléketeket! Ti vagytok azok, mert galamboknak szelid galambok, erős oroszlánnak bátor oroszlánok származottjaik, kik az alapitó és épitkező gróf *Gyulay József* ur ő ngának nyomdokait hiven követve, nem hagytátok enyészetre jutni, sőt ápoltátok, tökélyre segitétek a jótékony alapitványt s egyházi épületeket. Ti vagytok azok — mert a kegyesnek nem tudja bal keze mit

ád az ő jobb keze — kik általunk nem eléggé ismert, s elé nem is mondható bőkezüségtek által áldásban hagytátok emléketeket. Ti vagytok azok, kiknek emléketekre, csekély bár, de igyekezetünk által hozzátok méltólag pótolt emléket emelünk kebelünkben, s ápolás, fentartás végett által adjuk a maradéknak!

Maros-németi reform. imaház! mig ujonnan nyert szépségedet viszsza tükrözi az alattad hömpölygő *Maros* szőke vize, mig itt a bortermő bérczek tövébe vonult, s küldiszéből kivetkezett testvéred, epedve sohajt jóltevők után; te tartsd fön a vallás, haza, az intézetek, a szükölködők oltárára adakozók sorában mindenütt, az elsők között ragyogó gróf *Gyulay Lajos* ur ő nagysága, nagy nevét!

Áldott emlékü elhunyt jóltevők! ha szendergő poraitokhoz nem zarándokolunk, fogadjátok tőlünk, ha szivtiszteletünk adóját az áldott emlékü grófi család itten porladozó tagjainak, gonddal ápolt sirjoknál rójuk le!

Elhunytak! szenderedjetek békében! emléketek áldásban marad közöttünk! Ámen!

TARTALOM:

	Lap.
Előszó	I.
Tiszteld atyádat és anyádat	1.
Az igazak háza virágzik	15.
A házi és iskolai nevelés	29.
Az igaznak emléke áldott	43.

A példányokból befolyó minden jövedelem, a nyomtatás költségeit fizetett gróf GYULAY LAJOS kegyéből, a maros-bogáti ref. népiskola javára fordittatik.